

Heidi Hummastenniemi

PALVELUSTA HYÖDYKKEEKSI

**TAITEEN KÄSITTEEN MERKITYKSEN KEHITTYMINEN TAIDE- JA
KULTTUURIPOLIITTISISSA SELONTEOISSA 1978–2010**

Taidehistorian pro gradu -tutkielma

13. maaliskuuta 2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
TAITEIDEN JA KULTTUURIN TUTKIMUKSEN LAITOS

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Hummastenniemi, <u>Heidi</u> Tuulia	
Työn nimi – Title Palvelusta hyödykkeeksi. Taiteen käsitteen merkityksen kehittyminen taide- ja kulttuuripoliittisissa selonteoissa 1978–2010.	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Maaliskuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 77 ja liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksen lähtökohtana ja aineistona ovat vuosien 1978-2010 välillä hallituksen eduskunnalle antamat neljä taide- ja kulttuuripoliittista selontekoa. Tutkimuksessa tarkastellaan taiteen käsitteen kehittymistä edellä mainituissa poliittisissa asiakirjoissa. Keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat: Mitä ja miten taide on taide- ja kulttuuripoliittisissa selonteoissa 1978–2010? Miten taide käsitteenä on muuttunut selonteoissa ja mitkä tekijät ovat sitä muuttaneet? Keitä selontekojen valmistelutyössä on ollut mukana ja millaisia asiantuntijoita työn eri vaiheissa on kuultu?</p> <p>Työ on toteutettu aineistolähtöisesti diskurssianalyysinä. Tutkimuksen taustoittavissa luvuissa käsitellään tutkimuksen keskeisiä käsitteitä: taidetta, kulttuuria ja politiikkaa. Luvut myös avaavat valtiollisen kulttuuripolitiikan historiaa, rakenteita sekä välineitä, mutta myös taide- ja kulttuuripoliittisten selontekojen ajallista kontekstia ja sisältöä. Varsinaisissa käsittelyluvuissa esitellään ja pyritään perustelevaan aineistosta erilaisten teemojen avulla löytyvät kaksi diskurssia, joita ovat rakentaja- ja hyötydiskurssi.</p> <p>Tutkimus osoittaa diskurssien avulla, että taide on muuttunut selonteoissa yhä enemmän palvelusta hyödykkeeksi. Selonteot kuvasivat aluksi taiteen itseisarvoiseksi ja kehittäväksi yhteiskunnalliseksi toiminnaksi, joka kuuluu kaikille. Viimeisimmissä selonteoissa puhutaan taiteen sijaan laajemmin esimerkiksi kulttuurin ja luovuuden käsitteistä. Taiteella koetaan olevan itseisarvon lisäksi myös välinearvoa muun muassa henkisen hyvinvoinnin ja taloudellisen hyödyn tuottajana.</p> <p>Selontekojen valmistelutyö on muuttunut jokaisen neljän taide- ja kulttuuripoliittisen selonteon kohdalla. Valmistelussa on siirrytty virkamiestyöryhmistä kohti asiantuntijoiden muodostamia toimikuntia. Asiantuntijoiden ja kulttuurialalla toimijoiden kuuleminen sekä valmistelun että käsittelyn aikana on lisääntynyt runsaasti ajan myötä.</p>	
Asiasanat – Keywords taide, kulttuuri, taidepolitiikka, kulttuuripolitiikka, diskurssianalyysi, selonteko	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston sähköinen JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information Tutkimus on tehty Jyväskylän yliopiston kulttuuripolitiikan maisteriohjelmassa.	

Sisältö

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTKIMUSMENETELMÄ JA KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ.....	4
	2.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä	4
	2.2 Keskeisiä käsitteitä: taide, kulttuuri ja politiikka	5
3	VALTIOLLINEN KULTTUURIPOLITIikka	10
	3.1 Suomalaisen kulttuuripolitiikan historiaa	10
	3.2 Suomalaisen kulttuuripolitiikan rakenteet	12
	3.3 Valtion kulttuuripolitiikan välineet	13
	3.4 Hallituksen eduskunnalle antamat selonteot poliittisena välineenä	14
4	TAIDE- JA KULTTUURIPOLIITTISET SELONTEOT JA NIIDEN AJALLISET KONTEKSTIT	19
	4.1 Taidepoliittinen selonteko 1978	19
	4.2 Kulttuuripoliittinen selonteko 1982.....	24
	4.3 Kulttuuripoliittinen selonteko 1993.....	26
	4.4 Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010.....	30
5	SELONTEKOJEN VALMISTELIJAT JA TAUSTAINRESSIT	35
	5.1 1978: Valmistelu virkamiestyönä.....	35
	5.2 1982: Virkamiestyöryhmät ja työryhmä.....	36
	5.3 1993: Toimikunta ja työryhmät	37
	5.4 2010: Toimikunta	40
	5.5 Valmistelutyön ja käsittelyn muutokset	42
6	MITÄ JA MITEN TAIDE ON TAIDE- JA KULTTUURIPOLIITTISISSA SELONTEOISSA 1978–2010?	44
	6.1 Taiteen ja taidepolitiikan määrittelemine selonteoissa.....	45
	6.2 Teemoista rakentuvat diskurssit	47
	6.3 Rakentaja-diskurssi.....	48
	6.3.1 Taide ja identiteetti.....	48
	6.3.2 Taide ja yhteiskunta	52
	6.3.3 Taide itseisarvona.....	54
	6.3.4 Taide ja luovuus	55
	6.4 Hyöty-diskurssi.....	56
	6.4.1 Taide hyödykkeenä	56
	6.4.2 Taide työnä.....	59
	6.4.3 Taide ja hyvinvointi	61
	6.4.4 Taide harrastuksena.....	62

7	TAITEEN KÄSITTEEN MUUTOS JA MUUTOKSEEN VAIKUTTANEET TEKIJÄT TAIDE- JA KULTTUURIPOLIITTISISSA SELONTEOISSA	64
8	PÄÄTÄNTÖ	69
	LÄHDELUETTELO	72

LIITTEET

Liite 1. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä lakeja ja asetuksia.

Liite 2. Valiokunnissa kuultavana olleet asiantuntijat vuosien 1993 ja 2010
selontekojen valmistelun yhteydessä.

1 JOHDANTO

Pro gradu -työni aiheen valinta lähti liikkeelle kiinnostuksestani Suomen kulttuurihallintoa kohtaan. Halusin paneutua erityisesti kulttuurihallinnon taidekäsityksiin sekä valtionhallinnon kulttuuripoliittikkaan, sillä halusin yhdistää tutkimukseen opiskelutaustani sekä taidehistoriassa että kulttuuripoliittikan maisteriohjelmassa. Taiteesta puhutaan politiikassa vain harvoin, mutta aihe on noussut viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana keskusteluteemaksi erityisesti silloin, kun eduskunnassa on käsitelty taide- ja kulttuuripoliittisia selontekoja. Tutkimusongelma täsmentyi pohtiessani esimerkiksi seuraavia asioita: Mitä taide on ja mitä se tarkoittaa selonteissa, joilla hallitus selventää taiteen ja kulttuurin tilaa eduskunnalle? Onko taiteen käsitteen merkitys ja käyttö muuttunut ajan ja poliittisten valtasuhteiden muuttumisen myötä? Näiden pohdintojen myötä olen tiivistänyt keskeiseksi tutkimusongelmakseni: miten taiteen käsite ja sen merkitys sekä käyttöyhteydet ovat muuttuneet taide- sekä kulttuuripoliittisissa selonteissa vuosien 1978–2010 aikana?

Hallitus on antanut eduskunnalle neljä selontekoa, jotka käsittelevät ensisijaisesti taidetta ja kulttuuria. Selonteot ovat: Taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 1978, Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, Kulttuuripoliittinen selonteko 1993 sekä Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010. Lisäksi valtionhallinnossa on tehty Taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelma 2002, jonka pohjalta taas on tehty valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta 2003. Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia sekä kulttuuripoliittikan strategia valmistuivat 2009.

Keskityn tutkimuksessani taide- ja kulttuuripoliittisiin selontekoihin, niiden sisältöön, ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Tutkin myös selontekojen valmisteluprosessia. Pyrin selvittämään keiden intressit ovat ohjanneet ja muokanneet valmistelutyötä.

Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Mitä ja miten taide on taide- ja kulttuuripoliittisissa selonteissa 1978–2010?
2. Miten taide käsitteenä on muuttunut selonteissa ja mitkä tekijät ovat sitä muuttaneet?

3. Millaista asiantuntijuutta selontekojen valmistelussa on hyödynnetty? Millaisia työryhmiä tai toimikuntia on ollut mukana valmistelutyössä ja keitä niihin on kuulunut? Mitkä organisaatiot ja intressit ovat olleet edustettuina?

Aiheella on tieteellistä ja yhteiskunnallista merkitystä siksi, ettei valtionhallinnon mielikuvaa tai tapaa puhua taiteesta ole juuri tutkittu. Valtioneuvosto on merkittävässä asemassa päättämässä siitä, millainen kulttuurihallintomme on. Kulttuuriorganisaatioiden ylläpito ja tukeminen on Suomessa yhä vahvasti valtion tehtävä, joten on oleellista tietää, millaisia taidekäsitteitä kulttuuripoliittikkaa ohjaavista asiakirjoista löytyy. Tutkin ensisijaisesti sitä, mitä taide käsitteenä valtionhallinnolle merkitsee, millaisissa yhteyksissä taiteesta selonteissa puhutaan ja miten eri käsitykset taiteesta linkittyvät ajalliseen ja poliittiseen kontekstiin.

Taiteeseen ja kulttuuriin suhtautumista sekä valtiollisen kulttuuripoliittikan historiaa ja kehitystä on tutkittu entuudestaan jonkin verran. Kaisu Kumpulainen on tehnyt pro gradu työnsä kulttuuripoliittikan koulutusohjelmaan vuonna 2006. Hän tutki diskurssianalyysin muodossa vuoden 2003 Taide- ja taiteilijapoliittista ohjelmaa taiteen, taiteilijoiden, luovuuden ja yhteiskunnan rakentajana.

Taide- ja kulttuuripoliittisista selonteista ei ole tehty aiempaa tutkimusta valitsemastani näkökulmasta. Matti Haavio ja Katarina Eskola julkaisivat ensimmäisen taidepoliittisen selonteon antamisen jälkeen 1979 tutkimuksensa Hallituksen taidepoliittisen selonteon eduskuntavastaanotto. Se kuitenkin paneutuu lähinnä selonteosta käydyn keskustelun analysointiin eikä niinkään selonteon sisältöihin.

Rajaan tutkimukseni selkeän aineiston avulla. Taidepoliittinen ja kulttuuripoliittiset selonteot 1978–2010 ovat ajallisesti ja määrällisesti riittävä, tarpeeksi rajattu, kiinnostava ja antoisa aineisto pro gradu -työhöni. Ajanjakso on myös siinä mielessä mielenkiintoinen, että kulttuuripoliittikka, yhteiskunta ja taide ovat muuttuneet reilussa kolmessakymmenessä vuodessa paljon.

Tutkimukseni hypoteesi on, että valtionhallinnon asiakirjoissa, tässä tapauksessa taide- ja kulttuuripoliittisissa selonteoissa, puhutaan nykyään menneeseen verrattuna paljon vähemmän taiteesta itseisarvona tai taidelajeihin ja ilmiöihin liittyen.

2 TUTKIMUSMENETELMÄ JA KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Tarkastellessani kulttuuripoliittisia selontekoja sovellan tutkimusmenetelmänäni diskurssianalyysiä. Menetelmän kuvauksen ohella pyrin seuraavassa selvittämään tutkimukseeni vaikuttaneita käsitteitä. Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat taide, kulttuuri, politiikka, kulttuuri- ja taidepolitiikka, taidehallinto ja taidelaitokset, luovuus sekä selonteoissa ja keskustelussa usein esiin nouseva kansallisuus suomalaisen kansallisen kulttuurin ja taiteen muodossa. Määrittelen tarkemmin näistä käsitteistä kolme: taiteen, kulttuurin ja politiikan, koska ne nousevat tutkimuksessa keskeisimmiksi käsitteiksi.

2.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Tutkimukseni keskeiseksi metodiksi valikoitui diskurssianalyysi sen monipuolisten käyttömahdollisuuksien vuoksi ja siksi, että diskurssianalyysissä aineistolla on merkittävä asema tutkimuksen kohteena¹. Halusin edetä tutkimuksessani aineistoni ehdoilla.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kielen käytön katsotaan sekä kuvaavan että rakentavan todellisuutta. Diskurssianalyysin voi määritellä esimerkiksi ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.”² Diskurssianalyysin tavoitteena on selvittää, mitkä asiat on valittu sanottavaksi tai ei-sanottavaksi ja miksi. Tutkimuksen kohteena on se, ”millainen kuva ilmiöstä ja toimijoista rakentuu näiden valintojen seurauksena.”³ Diskursseja voi ajatella jonkin asian näkemisenä eri lähtökohdista.⁴

¹ Suoninen 1993, 49.

² Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 10.

³ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 71.

⁴ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 55.

Omassa tutkimuksessani tutkittavana asiana on taide ja eri näkökulmina neljä erilaista ajallista ja poliittista ympäristöä, neljä eri kontekstia.

Diskurssianalyysin olettamuksena voi olla, että tutkittava toiminta tapahtuu jossain kontekstissa ja liittyy kontekstiinsa. Tutkimillani aineistoilla voidaan ajatella olevan sekä ajallinen konteksti (selontekojen valmistumisajankohta) että niin sanottu reunaehto-konteksti (selonteot ovat poliittisia asiakirjoja).⁵ Diskursseilla voidaan myös ajatella olevan voimaa: ne sekä kuvaavat että konstruoivat ympäristöä.

Diskurssintutkimuksessa mahdollisuudet erilaisten diskurssien olemassaoloon ovat määrättömät - toki tutkittavan aineiston asettamissa rajoissa. Omassa tutkimuksessani tärkeimpänä lähtökohtana on ollut löytää aineistosta nousevien teemojen kautta siinä olevia diskursseja, ja perustella teemojen ja esimerkkien avulla, miten ne rakentuvat. Teemojen ja aineiston sisällön perusteella olisin voinut löytää paljon enemmänkin erilaisia yksityiskohtaisempia diskursseja, mutta päädyin pitäytymään laajoissa kokonaisuuksissa, joita on helpompi hahmottaa ja perustella useita sekä eritasoisia aiheita ja teemoja sisältävässä aineistossa. Pysin myös pohtimaan, miten diskurssit ovat aikarajaukseni sisällä muuttuneet tai kehittyneet. Olisi mielenkiintoista pohtia myös sitä, miksi ne ovat muuttuneet, ja ovatko esimerkiksi poliittisten valtasuhteiden muutokset vaikuttaneet asiaan, mutta tutkimuksen paisumisen estämiseksi näkökulma on rajattu pois.

2.2 Keskeisiä käsitteitä: taide, kulttuuri ja politiikka

Tutkimukseni perustuu suurelta osin tiettyjen käsitteiden, erityisesti taiteen käsitteen, mutta myös kulttuurin ja politiikan käsitteiden, sisältöjen, ja niiden muutosten pohtimiseen. Tämän vuoksi haluan hieman avata käsitteiden merkityksiä omassa tutkimuksessani. Taiteen käsitettä lähestyn institutionaalisen taideteorian lähtökohdasta, kulttuuria sen laajan ja suppeamman merkityksen kautta ja politiikkaa valtiollisen kulttuuripolitiikan ja demokraattisen järjestelmän kautta.

⁵ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 29–30; 34–36.

Taidetta on tutkimukseni kannalta mielenkiintoista tarkastella institutionaalisen taideteorian kautta, sillä valtionhallinto ja sen taide- ja kulttuuripolitiikka ovat osia taidemaailmasta. Ne luovat mahdollisuuksia taiteen syntymiselle, sen tunnustamiselle ja, kuten Howard S. Becker muistuttaa, valtio luo myös lain asettamat rajat taidemaailman toimijoille⁶. Institutionaalisen taideteorian taustalla on alun perin Arthur Dantonin artikkeli, jossa hän ensimmäisenä kuvasi taidemaailmaa vuonna 1964. Dantonin mukaan jotain asiaa ei voi määrittellä taiteeksi vain silmämääräisesti, vaan sen on oltava tietynlaisen taiteenteorian ilmapiirin ja taidehistorian tuntemuksen, eli taidemaailman, vaikutuksessa.⁷

George Dickie jatkoi saman ajatuksen kehittelyä ja esitti, että taidetta on: ”1) artefakti, jonka 2) joku tai jotkut, erityisen yhteiskunnallisen instituution, taidemaailman, puolesta toimien, ovat asettaneet ehdolle arvostamisemme kohteeksi.”⁸ Becker syventyy *Art Worlds* -kirjassaan (1982) taidemaailmojen tarkempaan määrittelyyn ja kuvaa niiden ja taideteoksien rakentumista kollektiiviseksi, sosiaaliseksi ja verkostoituneeksi tapahtumaksi. Taidemaailman muodostavat kaikki ne toimijat, jotka mahdollistavat taideteoksen synnyn.⁹ Becker korostaa sitä, että ennen kuin taidemaailma voi syntyä, sen toimijat tarvitsevat tarvittavan poliittisen ja taloudellisen vapauden muodostuakseen taidemaailmaksi. Valtiot siis ovat osa yhteistyöverkostoa ja taidemaailmaa, vaikkakin oman etunsa vuoksi, muun muassa tukemalla taidetta, taloudellisesti tai muilla keinoilla, ja rajoittamalla sitä tarpeen ja mielipiteiden mukaan. Taiteilijat ja taide ovat siis riippuvaisia valtiosta, ja taide itsessään joutuu toimimaan tiettyjen asetettujen rajojen sisällä.¹⁰

Erkki Sevänen on analysoinut taidemaailman rakenteita. Sevänen esittää taiteen sosiologiaa käsittelevässä teoksessaan koosteen taiteen asemaa länsimaissa koskevista elementeistä, jotka ovat yleisiä ja yhteneviä useissa institutionaalisissa taideteorioissa.

⁶ Becker 1982, 165.

⁷ Danto 1964, 580..

⁸ Dickie 1971, 86.

⁹ Becker 1982, 1-2; 34.

¹⁰ Becker 1982, 39; 191.

Näitä taiteen asemaa luoneita ja kuvaavia asioita ovat muun muassa se, että taiteella on yhteiskunnallisen modernisaation myötä oma itsenäinen ja eriytynyt asemansa, taide-elämällä ja sen toimijoilla nähdään olevan omat taiteen kentän sisällä muodostetut tehtävänsä ja sääntönsä, taiteen alan sisällä on erilaisia hierarkioita ja taide suunnataan laajalle yleisöjoukolle tietyn ”eliitin” sijaan, mikä taidemarkkinoiden kehittymisen lisäksi mahdollisti modernin taidemaailman synnyn.¹¹

Kulttuuri voidaan määritellä lukemattomilla eri tavoilla. Kulttuurin tulevaisuus -selontekoa taustoittanut Kulttuuri – tulevaisuuden voima -selvitys määrittelee kulttuurin seuraavasti:

”Kulttuuri on eri aikoina ja eri yhteyksissä määritelty lukuisilla tavoilla suppeammin tai laajemmin kulloinkin keskeisiä näkökulmia painottaen. Selontekotyössä kulttuuri nähdään yhteiskunnallisesti laaja-alaisesti vaikuttavana, dynaamisena, alati muuttuvana ja jännitteisenä elämän alueena. Taiteen ja kulttuurin ilmiöt toimivat jatkuvan tapahtumisen, yhteiskunnallisen itseymmärryksen, kommunikaation ja keskustelun kenttänä. Tarkastelussa ovat mukana luova ihminen, taide, kulttuuriympäristöt, aineeton ja aineellinen kulttuuriperintö, kulttuuripalvelut, kulttuuriset oikeudet, kulttuurinen moninaisuus, media, kulttuurin kulutus ja kulttuuri toimialojen talous.”¹²

Vuoden 1993 selonteossa tuodaan esille, että kulttuuri on liian muuttuva ja laaja käsite tarkasti määriteltäväksi¹³ eikä aiemmissa kahdessa selonteossa edes mainita termien määrittelemistä. Välillä kulttuuri ja taide mainitaan selonteoissa erikseen, välillä selkeästi kulttuuri-käsitteen katsotaan sisältävän myös taiteen.

Selonteoissa kulttuuria katsotaan politiikan kontekstissa, mikä voi vaikuttaa siihen, mitä termin koetaan sisältävän. Yleisimmin vaikuttaa kuitenkin siltä, että varsinkin uusimmissa selonteoissa kulttuuri ymmärretään laajassa merkityksessään. Esa Pirnes

¹¹ Sevänen 1998, 22–25.

¹² Kulttuuri – tulevaisuuden voima 2009, 9.

¹³ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

esittää, että kulttuuri on käsite, jolla ”ilmaistaan keskeisellä ja merkittävällä tavalla inhimillisen toiminnan aluetta tai luonnetta. Laajimmillaan kulttuurin käsitteellä voidaan ymmärtää *kaikkea*, mitä inhimillisen toiminnan piiriin kuuluu ja on aina kuulunut.”¹⁴ Aineiston perusteella voi nostaa esille joitakin keskeisiä ja tutkimukseni kannalta oleellisia kulttuuria määrittäviä asioita: kulttuuria on hankala määritellä, sillä se kehittyy jatkuvasti. Kulttuuri on selkeästi tärkeä osa yhteiskuntaa ja vaikuttaa siihen. Joka tapauksessa oletan, että kun selontekotekstissä puhutaan kulttuurista, niin taide on yksi sen olennaisista osista.

Politiikkaa on tutkimukseni kannalta tärkeää pohtia, sillä aineistoni muodostuu poliittisista asiakirjoista. Poliitiikan määrittelemisen yksiselitteisesti on yhtä mahdotonta kuin kulttuurinkin määrittelemisen. Poliitiikka voidaan nähdä esimerkiksi valtiollisena toimintana, yksinkertaisesti kommunikaationa, julkisena toimintana tai valtasuhteina ja vallan käyttämisenä.¹⁵

Omassa tutkimuksessani tarkoitan politiikalla osittain kaikkea edellä mainituista. Poliitiikan valtiollisen toiminnan aspekti on selkeä: aineistona olevat selonteot on tuotettu Suomen valtion poliittisen rakenteen sisällä, joka perustuu edustukselliseen demokratiaan. Kansalaisten valitsemat eduskunnan ja hallituksen jäsenet ovat olleet mukana selontekojen käsittelyssä ja hyväksymisessä. Selonteot ovat myös valtioneuvoston kommunikointia kansanedustajille ja kansalaisille taiteen sekä kulttuurin tilasta ja välillä muutostarpeista. Kun julkinen toiminta ymmärretään esimerkiksi sellaiseksi toiminnaksi, joka vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan jäseniin, on selontekoihin liittyvä politiikka myös julkista toimintaa. Erittäin mielenkiintoinen näkökulma on taide- ja kulttuuripoliitiikan hahmottaminen valtasuhteina. Tutkimukseni aineisto on tuotettu runsaan 30 vuoden sisällä, jonka aikana poliittisten puolueiden valtasuhteet ovat muuttuneet paljon. Lisäksi selonteot voi tulkita poliittiseksi vallankäytöksi: joitakin asioita esimerkiksi käsitellään ja joitakin ei.

¹⁴ Pirnes 2008, 15.

¹⁵ Setälä 2012, luento 7.9.2012.

Viimeisimpien selontekojen yhteydessä linjaavuus sekä ohjaavuus ovat tavoitteiden myötä esillä ja olennainen osa selontekoa.

3 VALTIOLLINEN KULTTUURIPOLITIikka

3.1 Suomalaisen kulttuuripolitiikan historiaa

Anita Kangas on jakanut suomalaisen kulttuuripolitiikan kehityksen kolmeen vaiheeseen. Suomalainen kulttuuripolitiikka oli ensimmäisessä vaiheessa 1960-luvulle asti keskittynyt lähinnä taiteen tukemiseen sekä kansallisen identiteetin ja valtion tehtävien luomiseen¹⁶. Kulttuuripolitiikan yleisistä kansallisista linjoista vastasi lähinnä Suomen kulttuurirahasto, sillä vielä 1950-luvulla kulttuuri ja taide nähtiin valtiolle toissijaisena kohteena, vaikka vasemmistopolitiikka pyrkikin jo kulttuurin valtiollistamiseen eli kulttuurin ja yhteiskunnan lähentämiseen. Kulttuurilainsäädäntö oli heikkoa, eivätkä hallitusten kulttuuripoliittiset ohjelmatkaan olleet kovin perusteellisia.¹⁷ Taiteen, kulttuurin ja kulttuuriperinnön tehtävänä oli lähinnä kansallisuuden rakentaminen sekä kansan sivistäminen ja valistaminen.

Yhteiskunnallisen tilanteen ja ajattelutavan muutos lisäsi keskustelua kulttuurin asemasta 1960-luvulla. Puolueet kiinnostuivat kulttuuripolitiikasta, opetusministeriön uudistus lisäsi henkilökuntaa ja siten mahdollisuuksia kulttuuriasioihin keskittymiseen.¹⁸ Muun muassa valtion taidekomitean mietinnön pohjalta, joka jätettiin 1965, haluttiin alkaa kehittää selkeämpiä valtion hallinnollisia rakenteita taide- ja kulttuuripolitiikalle. Tässä toisessa vaiheessa taiteen edistämisen lisäksi pidettiin tärkeänä luoda taidelaitosjärjestelmää ja lisätä kansalaisten osallistumista kulttuuriin. 1970 voimaan tulleella lailla luotiin nykyäänkin voimassa olevat rakenteet, joista tärkeimpiä on taidetoimikunta- sekä taiteilija- ja kohdeapurahajärjestelmä, johon sisältyivät myös taiteilijaeläkkeiden sekä -professuurien kehittäminen. Vuoden 1978 taidepoliittinen ja vuoden 1982

¹⁶ Kangas 1999, 161.

¹⁷ Mertanen 2009, 439–440.

¹⁸ Mertanen 2009, 440–441.

kulttuuripoliittinen selonteko johtivat lisäksi siihen, että kunnat veloitettiin organisoimaan, edistämään ja tukemaan kulttuuritoimintaa alueellaan.¹⁹

1960-luvulta lähtenyt kulttuuripolitiikkaankin heijastunut hyvinvointivaltioajattelu tuli 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa vähitellen tiensä päähän. Kankaan mukaan 1990-luvulta lähtien kulttuuripolitiikan kolmanteen kehitysvaiheeseen ovat vaikuttaneet liberalismin ajatukset ”hallintokoneistojen” purkamisesta: valtion valtaa kulttuurista ollaan ainakin puheen tasolla purkamassa ja autonomisuus, markkinoistuminen, globalisaatio sekä teollistaminen ovat valtaamassa alaa kulttuuripolitiikan tekemisessä.²⁰ Kuntien uusi kulttuuritoimintalaki säädettiin 1992, jolloin lisäksi muutettiin valtionosuusjärjestelmää, mikä lisäsi kuntien vapautta kulttuuriasioiden hoidossa sekä hyvässä että pahassa.²¹ Kulttuuripolitiikan strategia 2020:n mukaan:

”Teknologisen kehityksen ja uusien viestintävälineiden myötä kulttuuripolitiikan tavoitteena on sittemmin ollut myös vahvistaa kulttuurista tuotantoa, viestintää ja tietoyhteiskuntaa. 2000-luvulla laajentunut käsitys kulttuurista hyvän elämän edellytysten vahvistajana sekä kulttuurin talous, yrittäjyys ja kulttuurivienti ovat tulleet osaksi kulttuuripolitiikkaa.”²²

2010-luvulla opetus- ja kulttuuriministeriö mainitsee kulttuuripolitiikan vaikuttavuustavoitteina olevan: kulttuurisen perustan vahvistaminen, luovan työn tekijöiden ja kulttuuripalveluiden tuottajien toimintaedellytysten parantaminen, kansalaisten kulttuuriin osallistumisen ja hyvinvoinnin edistäminen sekä kulttuurin taloudellisten vaikutusten vahvistaminen.²³

¹⁹ Kivistö 2003, 71; Kulttuuripolitiikan strategia 2020, 11.

²⁰ Kangas 1999, 161–168.

²¹ Mertanen 2009, 450–451.

²² Kulttuuripolitiikan strategia 2020, 11.

²³ Kulttuuripolitiikkaan liittyvät linjaukset, ohjelmat ja hankkeet 2013.

3.2 Suomalaisen kulttuuripolitiikan rakenteet

Kuvassa 1 on esitetty tiiviisti Suomen kulttuuripoliittinen järjestelmä ja sen toimijat viimeisimmän kulttuuripoliittisen selonteon aikaan. Korkeimpana päättävänä elimenä Suomessa kulttuuri- ja taidesioissa toimii lakeja säätävä ja valtion budjetista päättävä eduskunta. Suurin osa lakialoitteista tulee hallitukselta, mutta esityksiä voi tulla myös kansanedustajilta tai kansalaisaloitteina.

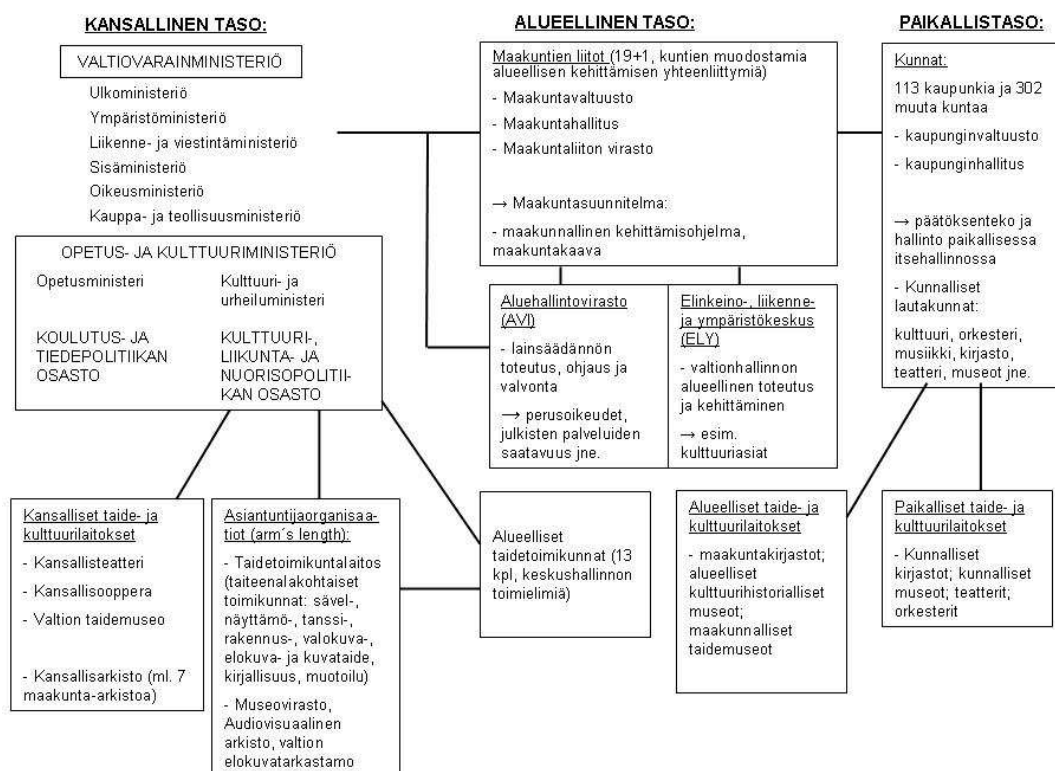
Vaikka Suomessa kulttuurihallinnon ylintä lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta, hoidetaan suurin osa kulttuurihallinnon kansallisen tason tehtävistä opetus- ja kulttuuriministeriössä. Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan ”kulttuuripolitiikan tavoitteena on edistää taidetta ja kulttuuria, luovaa toimintaa ja taloutta, kulttuurista moninaisuutta, kulttuurin ja tiedon saatavuutta ja saavutettavuutta sekä vaalia kulttuuriperintöä”²⁴. Ministeriön kulttuuripolitiikan toimiala kattaa kansalliset kulttuuri- ja taidelaitokset, kuten valtionosuutta ja -avustusta saavat museot, teatterit ja orkesterit, kuntien kulttuuritoiminnan sekä valtionavustuksilla rahoitettavan järjestö-, yhdistys- ja kansalaistoiminnan sekä kulttuuriviennin²⁵.

Ministeriössä taiteen ja kulttuurin kehittämisestä ja edistämisestä vastaa kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto, jonka alaisia toimijoita ovat muun muassa kansalliset taide- ja kulttuurilaitokset sekä erilaiset asiantuntijaorganisaatiot kuten taidetoimikuntalaitos, johon kuuluu taiteen edistämiskeskus (31.12.2012 asti taiteen keskustoimikunta) ja sen alaiset taiteenalakohtaiset taidetoimikunnat, alueelliset taidetoimikunnat, taideneuvosto sekä kaksi erillislautakuntaa. Alueellisella tasolla taide- ja kulttuuriasioihin vaikuttavat taidetoimikuntien lisäksi sekä maakuntien liitot että aluehallintovirastot ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset. Paikallistasolla suurimpana taiteen ja kulttuurin organisaattorina ja rahoittajana ovat kunnat.

²⁴ Kulttuuripolitiikka. OKM:n internetsivut 2012.

²⁵ Kulttuuripolitiikka. OKM:n internet-sivut 2012.

PRESIDENTTI --- EDUSKUNTA --- HALLITUS

Kuva 1. Kulttuuripolitiikan järjestelmä ja toimijat Suomessa²⁶

3.3 Valtion kulttuuripolitiikan välineet

Valtion kulttuuripolitiikkaa ohjataan hallinnon eri tasoilla erilaisilla poliittisilla ja ohjaavilla instrumenteilla. Valtioneuvosto ohjaa kulttuuripolitiikan toteutumista lainsäädännön, hallitusohjelman, talousarvion sekä muiden linjausten avulla²⁷. Tärkeimpiä kulttuuria koskevia lakeja on runsas lista²⁸. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittista toimintaa ohjasivat ennen Kulttuuripolitiikan strategian (2009) ilmestymistä taide- ja kulttuuripoliittiset selonteot, valtioneuvostotasoiset linjaukset, alakohtaiset strategiat ja ohjelmat, valtion

²⁶ Kangas & Sokka 2011, 230; suom. Juhola 2011, 15.

²⁷ Kulttuuripolitiikan strategia 2020, 11.

²⁸ Ks. Liite 1. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä lakeja ja asetuksia

talousarviot, toiminta- ja taloussuunnitelmat sekä opetusministeriön strategia²⁹. Kulttuuripolitiikan strategia keskittyy kuvaamaan kulttuurialan toimintaympäristömuutosta sekä kehittämissuuntia, tavoitteita ja toimenpiteitä vuoteen 2020 asti. Ministeriössä toteutetaan kulttuuripolitiikan tavoitteita erilaisilla ohjelmilla, hankkeilla, hallinnon alan ohjauksella ja toiminnan rahoituksella.³⁰

Ministeriön vuosittainen toiminta suunnitellaan tulossuunnitelmassa, kun taas pidemmän aikavälin suunnitelmat tehdään ministeriön strategian pohjalta toiminta- ja taloussuunnitelmassa. Ministeriön mukaan ”Kulttuurin taloudellisia edellytyksiä turvataan huolehtimalla toimialan tuloksellisuudesta. Lisäksi tuetaan luovan taiteellisen toiminnan edellytyksiä sekä kulttuurista moninaisuutta ja monimuotoisuutta”³¹.

3.4 Hallituksen eduskunnalle antamat selonteot poliittisena välineenä

Valtioneuvoston selonteot ovat eduskunnalle annettavia selvityksiä asioista, joiden hallitus näkee olevan niin tärkeitä, että eduskunnan tulee niistä meneillään olevalla hallituskaudella keskustella ja tietää. Valtioneuvosto asetti 17.10.1968 komitean tutkimaan tarvittaisiinko eduskunnalle tiedonantokäytännön lisäksi toinen tapa keskustelun herättämiseen. Komitea totesi, ettei eduskunta käy paljoa keskustelua erikseen määritellyistä, erityisesti ulkopoliittikkaa koskevista, erilliskysymyksistä, sillä keskustelun ja tiedonantokäytännön rakenteet vaativat aina lopuksi päätöksen tekoa ja hallituksen luottamusäänestystä.³²

Selontekojen merkitystä pro gradu -työssään tutkinut Matti Vanhanen nostaa esille sen, että selontekojä antamalla hallitus on voinut testata ajatuksiaan erilaisista kysymyksistä eduskunnassa. Hänen tutkimuksestaan selviää, että selonteot muuttuivat alkuajoistaan 1980-luvun loppuun mennessä yhä ohjelmallisemmiksi, ja niillä

²⁹ Kulttuuripolitiikan strategia 2020, Lukijalle-osio.

³⁰ Kulttuuripolitiikka. OKM:n internet-sivut 2012.

³¹ Kulttuuripolitiikka. OKM:n internetsivut 2012.

³² Vanhanen 1989,

pyritään yhä enemmän kehittämään selontekoa koskevia aloja. Valtioneuvoston selontekojen tarkoituksena ja potentiaalina on muun muassa vuoden 1978 keskushallintokomitean toisen osamietinnön mukaan edistää eduskunnan mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnalliseen kehitykseen. Komitean mukaan ”tavoitteeksi tulisi --- asettaa pitkävaikutteisten kehityslinjojen ja toimintapolitiikkojen määrittäminen” pidemmällä tähtäimellä kuin vain budjettivuotta silmällä pitäen. Selonteoilla pyritään siis lisäämään hallituksen ja eduskunnan välistä vuorovaikutusta ja keskustelua tärkeistä teemoista muutenkin, kuin budjetin tai hallituksen esitysten käsittelyn yhteydessä.³³

Selontekojen antamista käsittelevät ohjeet lisättiin valtiopäiväjärjestykseen vuonna 1969. Perustuslaissa selonteot rinnastetaan tiedonantoihin ja niistä säädetään lain neljännen luvun 44§:n mukaan seuraavasti:

”44 § Valtioneuvoston tiedonanto ja selonteko

Valtioneuvosto voi antaa eduskunnalle tiedonannon tai selonteon valtakunnan hallintoa tai kansainvälisiä suhteita koskevasta asiasta. Tiedonannon käsittelyn päätteeksi toimitetaan äänestys valtioneuvoston tai ministerin nauttimasta luottamuksesta, jos keskustelun aikana on tehty ehdotus epäluottamuslauseen antamisesta valtioneuvostolle tai ministerille. Selonteon käsittelyssä ei voida tehdä päätöstä valtioneuvoston tai sen jäsenen nauttimasta luottamuksesta.”³⁴

Tiedonannoista selonteot ovat eronneet sisällöllisesti niin, että yleensä tiedonannot koskevat kriisitilanteita, kun taas selonteot käsittelevät rauhanaikaisen yhteiskuntapolitiikan aiheita.³⁵

Vanhanen kuvaa selontekojen tarkoitusta valtiosääntöoikeudellisen kirjallisuuden ja asiaa käsitelleiden komiteoiden perusteella seuraavalla selventävällä taulukolla 1.³⁶

³³ Haavio & Eskola 1979, 5; 11. Vanhanen 1989, 3;31;50.

³⁴ Suomen perustuslaki 731/1999.

³⁵ Haavio & Eskola 1979, 7-9.

Taulukko 1. Selontekojen muoto, aihe ja tarkoitus.³⁶

Muoto	<ol style="list-style-type: none"> 1. Selonteko on hallituksen päättämää informaatiota eduskunnalle 2. Selonteon muodosta ei ole olemassa erityisiä määräyksiä 3. Hallitus päättää selonteon antamisen ajankohdasta
Aihe	<ol style="list-style-type: none"> 4. Hallitus päättää selonteon aiheesta 5. Eduskunta voi esittää toiveen aiheesta, josta se toivoisi hallitukselta selontekoa 6. Alun perin selonteolla haluttiin antaa eduskunnalle mahdollisuus keskustella erityisesti ulkopoliitikasta, mutta 1970-luvulta selontekoa on käytetty erityisesti pitkävaikutteisten ja laaja-alaisten sisäpoliittisten asiakokonaisuuksien esittelemiseen
Tarkoitus	<ol style="list-style-type: none"> 7. Hallitus saa eduskuntakeskustelusta tietoonsa näkökulmia, joita kansanedustajat ja eduskuntaryhmät asettavat suhteessa valmisteilla olevaan asiaan 8. Selonteilla voidaan saattaa ”tuuletusta” kaipaava asia julkiseen keskusteluun 9. Selontekoa voidaan käyttää osana pitkävaikutteisten kehityslinjojen ja toimintapolitiikkojen määrittämisessä 10. Selontekojen sisällön sitovuusaste hallituksen politiikkaan ei välttämättä ole suuri, koska hallitus voi esitellä selonteolla vasta pohdittavana olevia asioita eduskunnan punnittavaksi

Taide- ja kulttuuripoliitikassa selonteot ovat olleet valtionhallinnon vastauksia yhteiskunnalliseen keskusteluun taiteen ja kulttuurin tilasta tai tulevaisuudesta. Selontekoja on annettu yhteensä neljä: vuonna 1978 taidepoliittinen selonteko, vuosina 1982 ja 1993 kulttuuripoliittiset selonteot ja 2010 selonteko kulttuurin tulevaisuudesta.

³⁶ Vanhanen 1989, 37.

Selontekojen konkreettinen alullepanija on yleensä hallitus tai ministeriö, mutta ajatus jonkin yhteiskunnallisen tilanteen selvittämisestä on voinut tulla erilaisilta toimijoilta, esimerkiksi eduskunnalta tai selonteon aiheen mukaisilta toimielimiltä ja asiantuntijoilta, kuten taidehallinnosta tai valiokunnista. Hallitus tai ministeriö nimittää seuraavaksi selontekoa valmistelevan työryhmän. Taide- ja kulttuuripoliittisissa selonteoissa työryhmien muodostamisessa on selvästi siirrytty virkamiestyöryhmistä asiantuntijatyöryhmiin ja laaja asiantuntijoiden kuuleminen pohjatyön aikana on lisääntynyt.³⁷ Pohjatyön jälkeen ministeriö luovuttaa asian hallitukselle, joka käsittelee selonteon yleisistunnossa. Lopulta hallitus antaa valmiin selontekopaperin eduskunnalle.

Kun selonteko on tuotu eduskunnalle täysistunnossa, se pannaan pöydälle johonkin tulevaan istuntoon, jossa se esitellään ja siitä käydään keskustelua. Keskustelun jälkeen eduskunta voi siirtyä päätöstä tekemättä päiväjärjestykseen, joka on selontekojen erityispiirre³⁸, tai lähettää selonteon valiokuntakäsittelyyn. Valtioneuvoston internetsivujen mukaan ”Selonteko lähetetään useimmiten valiokuntaan, jonka mietinnön pohjalta kansanedustajat käsittelevät asiaa”³⁹.

Vuoden 1989 valtiopäiväjärjestyksen lakimuutos muutti selontekojen käsittelyprosessia. Vuonna 1969 säädettyssä laissa 36 § on vielä muodossa:

”Edellä 1 momentissa tarkoitetuista asioista valtioneuvosto voi ulkopuolella päiväjärjestyksen antaa eduskunnalle selonteon, joka on pantava pöydälle johonkin seuraavaan istuntoon. Kun keskustelu selonteosta on julistettu päättyneeksi, eduskunta siirtyy asiasta päätöstä tekemättä päiväjärjestykseen. Edellä mainittujen asioiden käsittelyä älköön seuraavilla valtiopäivillä jatkettako.”⁴⁰

1989 annetun lain mukaan 36§ kuuluu:

³⁷ ks. luku 5. Selontekojen valmistelijat ja taustaintressit

³⁸ Haavio & Eskola 1979, 7.

³⁹ Selonteko, tiedonanto, pääministerin ilmoitus. Valtioneuvoston internetsivut 2013.

⁴⁰ Suomen asetuskokoelma, 685/1969.

”Edellä 1 momentissa tarkoitetuista asioista valtioneuvosto voi ulkopuolella päiväjärjestyksen antaa eduskunnalle selonteon, joka on esiteltävä eduskunnalle ja pantava pöydälle johonkin seuraavaan istuntoon. Keskustelun päätyttyä selonteko lähetetään valmistelevasti käsiteltäväksi valiokuntaan, jollei eduskunta päättä siirtyä päiväjärjestykseen asiaa valiokuntaan lähettämättä. Käsiteltävään selonteon valiokunnan on mietinnössään ehdotettava selonteon johdosta annettavan lausunnon sanamuoto, jonka lopullisesta sisällöstä eduskunta päättää ja siirtyy päiväjärjestykseen. Selonteon käsittelyssä ei voida tehdä ehdotusta eikä päätöstä valtioneuvoston tai sen jäsenen nauttimasta luottamuksesta.”⁴¹

Selontekojen käsittelymenettelyä siis tarkennettiin 1989 ja siihen lisättiin mahdollisuus lähettää selonteko valiokuntakierrokselle. Lakimuutos osuu ajallisesti neljän käsittelemäni selonteon puoliväliin, josta johtuen taide- ja kulttuuripoliittisista selonteoista vuoden 1993 ja 2010 selonteot lähetettiin valiokuntaan, kun taas kaksi ensimmäistä vuosilta 1978 ja 1982 käsiteltiin vain eduskunnan täysistunnoissa. Eduskunnan oleellimmat keskustelut uudemmista selonteoista käydään valiokuntakäsittelyn jälkeisessä loppukeskustelussa ja vanhempien osalta yleisessä keskustelussa.

⁴¹ Suomen asetuskokoelma, 297/1989.

4 TAIDE- JA KULTTUURIPOLIITTISET SELONTEOT JA NIIDEN AJALLISET KONTEKSTIT

4.1 Taidepoliittinen selonteko 1978

1970-luku oli kulttuuripoliittisesti hyvin mielenkiintoista ja aktiivista aikaa. 1960-luvun puolivälin jälkeen vauhdittanut uusi vasemmistolainen politiikka näkyi erityisesti taiteen ja kulttuurin kentällä lisäten niistä käytyä keskustelua. Koulutetusta nuorisosta, ylioppilasliikkeestä ja kommunistisen puolueen vähemmistöstä kehittyi taistolaisten joukko, johon liittyi pian mukaan suuri osa keskeisiä suomalaisia kulttuurivaikuttajia. 1972 perustetusta Kulttuurityöntekijöiden liitosta tuli näkyvä ja äänekkäs vaikuttaja Suomen kulttuurimaailmassa.⁴²

Eduskunnan ja hallituksen toiminnassa taide ja kulttuuri eivät 1970-luvun alussa saaneet paljoa huomiota, vaikka kansan keskuudessa poliittinen puhe kulttuurista kävi kiivaana. Vuosina 1972–1975 kulttuuriministerinä toimineen keskustalaisen Marjatta Väänäsen mukaan kulttuuripolitiikka ei ollut 1972 muodostetun Sorsan hallituksen ohjelmassa mitenkään keskeisellä sijalla, mutta aihe nousi kuitenkin yllättäen hallituskaudella opetusministeriössä selkeästi esille. Väänänen kuvailee 1970-luvun kulttuuripolitiikkaa vasemmistolaisen radikalismien ajaksi, jolloin vasemmistolainen liike pyrki yhteiskunnalliseen muutokseen, vallankumoukseen, alistamalla taiteen ja median politiikalle ujuttamalla kannattajiaan muun muassa kulttuurimäärärahoista päättäviin elimiin.⁴³ Heikki Mäki-Kulmala muistelee taistolaisaikaa oman kokemuksensa perusteella kuitenkin huomattavasti neutraalimmin: hän kertoo taistolaisilla olleen huomattavasti vähemmän poliittista valtaa kuin usein annetaan ymmärtää mutta myöntää liikkeellä olleen huomattavasti näkyvyyttä⁴⁴. Henrik Meinander ei näe, että radikaali vasemmistonuoriso vallankumoussuunnitelmien olisi ikinä ollut vakavasti otettava ”uhka” Suomelle, mutta joukko on herättänyt

⁴² Vihavainen 1991, 93-; Raittinen 1999,

⁴³ Kokemuksia 1970-luvun kulttuuripolitiikasta. Marjatta Väänäsen haastattelu 1992.

⁴⁴ Mäki-Kulmala 2004, 31–33.

levottomuutta sillä, että ”he pitivät 1970-luvun alussa muutaman vuoden ajan todella hallussaan näkyviä ja strategisesti tärkeitä asemia opiskelijamaailmassa, kulttuurielämässä ja tiedotusvälineissä.”⁴⁵ Joka tapauksessa vasemmiston aktivoituminen kulttuuriasioissa nosti kulttuuripolitiikan myös valtionhallinnon keskusteluihin ja kiinnostuksen kohteeksi.

Ensimmäinen taidepolitiikkaa koskeva selonteko annettiin eduskunnalle 2.5.1978. Sen antamiseen johti vilkkaana koko 1970-luvun kestänyt keskustelu taiteen ja kulttuurin tilasta ja erityisesti rahoituksen ongelmista. Kulttuuripolitiikan kehittämistä ajoi etulinjassa Taiteen puolesta -kampanja, jota veti laaja joukko kulttuurityöntekijöitä, -vaikuttajia ja -järjestöjä. Taiteen keskustoimikunta pyrki ajamaan kulttuurin ja taiteen asiaa jo 1974 tuottamalla Muistion taidepoliittisesta tutkimuksesta, jonka oli tarkoitus toimia periaateohjelmana. Samoin kuin monien muiden työryhmien, komiteoiden ja toimikuntien kehittämissuunnitelmat, myöskään taiteen keskustoimikunnan muistio ei onnistunut vaikuttamaan kokonaisvaltaisesti taiteen ja kulttuurin kentän kehittämiseen.⁴⁶ Taiteen keskustoimikunta oli erityisen huolissaan suomalaisen kulttuuripolitiikan tilasta ja tulevaisuudesta. Toimikunta ehdotti puheenjohtaja Kalervo Siikalan johdolla 3.6.1977 opetusministeriölle kulttuuripoliittisen tiedonannon antamista eduskunnalle, mikä johti lopulta selonteon antamiseen vuotta myöhemmin.⁴⁷

Vuoden 1978 selonteko on rajattu koskemaan taidepolitiikkaa, vaikka toiveita laajemmasta kulttuuripoliittisesta selonteostakin esiintyi. Päätöstä rajauksesta perustellaan sillä, että laajempi selonteko olisi vaatinut huomattavasti enemmän eri hallinnonalat ylittävää valmistelutyötä, ja erityisesti taidepolitiikassa oli noussut esiin ongelmia, joihin oli tartuttava. Tällaisia keskeisiä ongelmia olivat esimerkiksi se, että taidemäärärahat oli kytketty tiiviisti Oy Veikkaus Ab:n pelituottoihin, mikä aiheutti suurta epävarmuutta taiteen ja kulttuurin rahoitukseen ja teki suunnitelmallisesta ja

⁴⁵ Meinander 1999, 398–399.

⁴⁶ Mertanen 2009, 381

⁴⁷ Taiteen keskustoimikunnan kirje opetusministeriölle 3.6.1977; R. Kivelä, sähköposti 17.2.2014.

pidempiaikaisesta taidepolitiikasta mahdotonta. Selonteon yksi päätavoitteista olikin saada sidottua ainakin lakisääteiset taidemenot valtion budjettirahoituksen piiriin.⁴⁸

Selonteon antaneen hallituksen pääministerinä toimi Kalevi Sorsa (Suomen sosialidemokraattinen puolue) ja koko hallituksen puoluekokoonpano oli ministerien lukumäärinä: Suomen Keskusta 5, Suomen sosialidemokraattinen puolue 4, Suomen kansan demokraattinen liitto 3, Liberaalinen kansanpuolue 1 sekä (2.3.1978 asti) Ruotsalainen kansanpuolue 1.⁴⁹

Vuoden 1978 selonteko on ensimmäinen selonteko, joka annettiin selvittämään suomalaisen taidepolitiikan tilaa ja kehityssuuntia. Siinä keskityttiin selvittämään yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia, taidehallinnon rakennetta, tukijärjestelmiä ja yhteistyökuvioita sekä taidepolitiikan yleisiä tavoitteita, uudistushankkeita ja tulevaisuuden suuntaviivoja. Tomi Mertanen kuvaa taidepoliittista selontekoa yritykseksi ”jäsentää kaikkea sitä, mitä vuosikymmenen kulttuuripolitiikassa oli tehty”⁵⁰.

Yhteiskunnan rakenne muuttui Suomessa nopeasti toisen maailmansodan jälkeen. Tämä vaikutti kulttuuripalvelujen kysyntään ja uusien kulttuurimuotojen tarjonnan lisääntymiseen ja monipuolistumiseen. Selonteossa merkittävänä kulttuuriin ja sen käyttöön vaikuttavina muutoksina mainitaan muun muassa koulutustason paraneminen, elinkeinorakenteen muutos sekä työelämän muutoksista johtuva vapaa-ajan lisääntyminen.⁵¹ Tekstistä käy ilmi pettymys siihen, ettei kulttuuripolitiikassa ole pysytty muutoksen perässä, vaan muutoksiin, esimerkiksi kaupungistumiseen, reagoimatta jättäminen on aiheuttanut ”vieraantumista ja juurettomuutta ja siihen on liittynyt alttius rutiininomaisiin ja kapean kaupallisen tarjonnan mukaisiin ajankäytön muotoihin”⁵². Kulttuurielämän itsessään muuttui ja kasvoi 1940-luvulta lähtien paljon

⁴⁸ Haavio & Eskola 1979, 101, 103–104.

⁴⁹ Hallitukset ja ministerit vuodesta 1917.

⁵⁰ Mertanen 2009, 380.

⁵¹ Taidepoliittinen selonteko 1978, 1.

⁵² Taidepoliittinen selonteko 1978, 1.

rahoituksen sekä kulttuurilaitosten ja -järjestöjen lisääntymisen myötä. Myös tekniikka toi kulttuurin käytön muutokseen oman laajan lisänsä television, radion ja äänilevyjen yleistyttyä.⁵³

Selonteossa selitetään vuoden 1968 alusta voimaan tullutta lakia (328/67), jolla luotiin uudenmallinen taidehallinto, jonka ytimessä ovat taiteen keskustoimikunta sekä valtion ja läänien taidetoimikunnat. Toimikunnat ovat oleellisessa roolissa erilaisten taiteilijoiden tukien ja apurahojen myöntämisessä. Valtion taidemäärärahat yli kaksinkertaistuivat jo ennen 1970-luvun loppua, mutta rahoituksessa ja budjetoinnissa koettiin olevan ongelmia ja epävarmuutta, koska määrärahat oli sidottu veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovaroihin: joinakin vuosina jopa 75 % rahoituksesta tuli pelituotoista. Tavoitteena ja suunnitelmallisen taidepolitiikan mahdollistajana pidettiin sitä, että lakisäätteiset taidemenot siirrettäisiin ainakin aluksi varsinaisen budjettirahoituksen piiriin. Kuntien rooli taidetoimijoiden taloudellisena ja toiminnallisena tukijana koettiin tärkeäksi mutta siinäkin ongelmia tuotti muun muassa se, että kuntien kulttuuritoiminnoista osa on lakisäätteiden ja osa harkinnanvaraisen valtionosuusjärjestelmän piirissä. Kulttuuriasioista vastaavia erityiselimiä oli 1977 Suomen silloisista 464 kunnasta vain 294:ssä.⁵⁴

Kansainvälisen yhteistyön tarkoituksena nähtiin olevan suomalaisen kulttuurin tunnettavuuden lisääminen ja rikastuttaminen. Eniten yhteistyötä tehtiin Neuvostoliiton ja erityisesti Pohjoismaiden kanssa. Toisaalta kansainväliseen kanssakäymiseen koettiin liittyvän negatiivisia puolia, sillä ”Tällä alueella on viimeksi kuluneina vuosikymmeninä ollut leimallista ylikansallisen kaupallisen kulttuuritarjonnan runsaus monine haitallisine piirteineen, mikä on heikentänyt kansallista omaleimaisuutta”⁵⁵. Taide- ja kulttuurialan yhteistyösopimukseen perustuvaa kulttuurivaihtoa, varsinkin Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden,

⁵³ Taidepoliittinen selonteko 1978, 2-4.

⁵⁴ Taidepoliittinen selonteko 1978, 9-17.

⁵⁵ Taidepoliittinen selonteko 1978, 2.

Pohjoismaiden sekä muuta kulttuuriyhteistyötä erityisesti Yhdistyneiden kansakuntien kasvat-, tiede- ja kulttuurijärjestön UNESCO:n kautta, haluttiin kuitenkin lisätä.⁵⁶

Selonteossa esitellään taidepolitiikan yleistavoitteita 1965 ilmestyneen valtion taidekomitean ja 1973 ilmestyneen koulutuskomitean mietintöjen sekä erityisesti 1974 ilmestyneen kulttuuritoimintakomitean mietinnön pohjalta. Mietinnöissä korostettiin taiteen tärkeää asemaa yhteiskunnassa ja sen tukemisen turvaamista. Kulttuuritoimintakomitea korosti tavoitteina taiteen tuotannon ja omaehtoisen luovan toiminnan tukemista, tasa-arvoisia kulttuuripalveluja ja kansainvälisen kulttuurivaihdon edistämistä.⁵⁷

Tärkeitä meneillään olevia taidepoliittisia hankkeita olivat esimerkiksi aluetaideorganisaatioiden kehittäminen ja kokeilujen jatkaminen. Taideteollisuutta, kuten kotimaista elokuvaa, pyrittiin tukemaan enemmän. Samoin lastenkulttuuria sekä musiikki- ja taiteilijakoulutusta haluttiin kehittää. Taidepolitiikan ensisijaisena tavoitteena koettiin olevan ”turvata yhteiskunnan jäsenille tilaisuus henkiseen kasvuun sekä sisällöltään rikkaaseen ja tietoiseen elämään”⁵⁸ sekä yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Taidepolitiikan uskottiin vaikuttavan laajasti elämän ja yhteiskunnan eri osa-alueisiin, ja siksi taidetta tulikin edistää muillakin hallinnon aloilla, kuin vain taide- ja kulttuuripolitiikassa. Keskeiset valtion tukea tarvitsevat alueet, jotka selonteon taidepolitiikassa nousevat esiin, ovat taiteilijoiden aseman ja työskentelyedellytyksien parantaminen, taidekoulutuksen ja -kasvattamisen kehittäminen, taidelaitosten toiminnan turvaaminen ja kehittäminen, alueellisen kulttuuritoiminnan ja taideharrastuksen lisääminen, kulttuuriteollisuuden ja joukkoviestimien tason nostaminen, taidehallinnon kehittäminen ja kansainvälisen kulttuuriyhteistyön lisääminen.⁵⁹ Näitä alueita tukemalla haluttiin saavuttaa tavoitteet, joita olivat kansallisen taiteen ja muun kulttuuritoiminnan turvaaminen, kulttuuripalvelujen tarjonnan kehittäminen ja laajentaminen sekä niiden käytön

⁵⁶ Taidepoliittinen selonteko 1978, 17-18; 31.

⁵⁷ Taidepoliittinen selonteko 1978, 19-21.

⁵⁸ Taidepoliittinen selonteko 1978, 26.

⁵⁹ Taidepoliittinen selonteko 1978, 22-31.

kansanvaltaistaminen, eri väestöpiirien omakohtaisen taideharrastustoiminnan vireyttäminen ja kansainvälisen kulttuuriyhteistyön kehittäminen.⁶⁰

4.2 Kulttuuripoliittinen selonteko 1982

Ensimmäinen kulttuuripoliittinen selonteko annettiin eduskunnalle 20.10.1982. Selkeä selonteon antamiseen johtanut syy oli se, että eduskunta jäi kaipaamaan 1978 annetun taidepoliittisen selonteon lisäksi laajempaa koko kulttuurin kenttää koskevaa selvitystä kulttuurin ja taiteen tilasta. 15.6.1978 perustettiin opetusministeriössä työryhmä, joka esitti kulttuuripoliittisen selonteon valmistelulle nelivaiheista valmistelua. Neljättä vaihetta, varsinaisen selonteon valmistelua, varten asetettiin 26.4.1980 työryhmä, jota edelsi virkamiestyönä valmisteltu Kulttuuripoliittisen ohjelman tarkistettu taustamuistio (19.6.1980). Muistio valmisteltiin kokoamalla ensin aineisto opetusministeriöstä, pyytämällä sitten lausunnot kulttuuripolitiikan eri alueiden asiantuntijoilta ja lopuksi työstämällä saadun palautteen pohjalta lopullinen taustamuistio selontekotyöryhmälle.

Selonteon tarkoituksena oli siis täydentää taidepoliittisen selonteon jättämiä aukkoja kulttuuripoliittisista kysymyksistä, ja se sisältää sekä käsittelee ”kaikki opetusministeriön hallinnonalan kulttuuripoliittiset tehtävät”⁶¹ sekä joitain muiden kuin opetusministeriön hoitamia kulttuuripoliittisia kysymyksiä. Toisin kuin taidepoliittinen selonteko, joka pyrki kokoamaan yhteen kulttuuripolitiikan edellisten vuosien tapahtumia, kulttuuripoliittinen selonteko oli tulevaisuussuuntautuneempi ja linjaavampi.⁶²

Selonteon antaneen hallituksen pääministerinä toimi Kalevi Sorsa (Suomen sosialidemokraattinen puolue) ja koko hallituksen puoluekokoonpano oli ministerien lukumäärinä selonteon antamisen aikaan: Suomen Keskusta 6, Suomen

⁶⁰ Taidepoliittinen selonteko 1978, 27.

⁶¹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2283.

⁶² Mertanen 2009, 380.

sosiaalidemokraattinen puolue 5, Suomen kansan demokraattinen liitto 3 sekä Ruotsalainen kansanpuolue 2.⁶³

Kulttuuripoliittinen selonteko pyrki taidepoliittisen selonteon jatkeena käsittelemään kulttuuripoliittikkaa laaja-alaisesti ja konkreettisesti: ”Kulttuuripoliittikan piiriin on selonteossa luettu opetusministeriön tehtävistä taide, taideharrastus ja taidekasvatus, yleiset kirjastot, kulttuuriperinnön säilyttäminen ja museot, urheilu ja liikunta, nuorisotyö, kansainvälinen kulttuuriyhteistyö sekä merkittävä osa aikuiskoulutusta.”⁶⁴ Muiden ministeriöiden alaisuudessa kulttuuriin liittyviä ja vaikuttavia asioita ovat muun muassa joukkoviestintä, lehdistö, kaavoitus ja ympäristöasiat sekä verokysymykset. Selontekotekstin alussa korostetaan lisäksi sitä, että kulttuuripoliittikasta on tullut ja on tulossa yhä tärkeämpi osa yhteiskuntapolitiikkaa, sillä yhteiskunnalliset muutokset mahdollistavat kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen kysynnän lisääntymisen.⁶⁵

Kulttuuripoliittikasta nostetaan esiin useita kehittämistä kaipaavia alueita, joista mainitaan lainsäädäntö ja valtioneuvostokysymykset, keskushallinnon kulttuuripoliittiset tehtävät, alueellinen ja paikallinen kulttuurihallinto, kulttuuri- ja vapaa-aikatoiminnan tilat sekä työntekijöiden asiantuntijuus, erilaisten järjestöjen toimintaedellytykset, kansainvälinen kulttuuriyhteistyö, tekninen kehitys ja joukkoviestintä, tutkimus, taidekasvatus- ja koulutus, taiteilijan asema ja työskentelyedellytykset sekä tekijänoikeuskysymykset.⁶⁶

Selonteossa otetaan huomioon erityisesti ruotsinkielinen väestö, jonka asemasta tehtiin selontekotyön ohessa erityisselvitys. Suomenruotsalaisten koettiin olevan epätasa-arvoisessa asemassa suomenkielisiin nähden muun muassa kulttuuripalveluiden tarjonnan, varsinkin teollisen viihdekulttuurin, suhteen. Samanlaisia erityistä huomiota kaipaavia väestönosia olivat ruotsinsuomalaiset,

⁶³ Hallitukset ja ministerit vuodesta 1917. Valtioneuvoston internetsivut 2013.

⁶⁴ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2283.

⁶⁵ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2283.

⁶⁶ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2283–2290.

saamelaiset ja romanit. Kulttuuripolitiikan rahoituspohjaa halutaan selonteossa selvittää. Suurin osa kulttuuripolitiikan menoista rahoitetaan Veikkauksen ja raharpajaisten voittotuloilla, mutta toivomuksena on, että osa lainmukaisista tehtävistä pystyttäisiin siirtämään varsinaisen budjetin piiriin.⁶⁷

4.3 Kulttuuripoliittinen selonteko 1993

1990-luvun alussa asetetun Kulttuuripolitiikan linjat –työryhmän (Kupoli) mukaan suomalainen kulttuuripolitiikka oli keskittynyt 1980-luvulla tukemaan kulttuurin perusrakenteita instituutioineen ja luomaan hyvinvointivaltioajattelun mukaista kaikille tasa-arvoisia – eli samanlaisia – kulttuuripalveluita. Tavoitteessa tasa-arvoistaa kulttuurimahdollisuudet epäonnistuttiin kuitenkin siinä, että keskittymällä liaksi hallinnolliseen ja lainsäädännölliseen rakenteelliseen kehittämiseen jätettiin liian vähälle huomiolle varsinaisen ”toimintapolitiikka”, joka huomioi paikallisuuden, erilaiset tilanteet sekä yleisöt. 1960- ja 1970-luvuilla aloitettu kulttuurihallinnon uudistaminen sekä 1980-luvun vahvistaminen ja kehittäminen teki siitä myös raskasta ja monimutkaista. Työryhmän mukaan: ”Hallinnollisen kulttuuripolitiikan ja sen tutkimuksen rinnalle tarvitaan tulevaisuudessa kulttuuripolitiikkaa ja tutkimusta, jotka lähestyvät kansalaisyhteiskunnan kulttuurista arkea.”⁶⁸

Kulttuuripolitiikassa ja -käsitteissä huomattiin 1990-luvulle tultaessa ilmapiirin muutos. Osittain siksi, että 1990-luvun alku oli taloudellisten kriisien ja laman aikaa, mikä vaikutti koko yhteiskunnan toimintaan ja ajatteluun. Toisaalta kehityksen mukanaan tuomat muutokset, kuten tiedotusvälineiden merkitys kulttuurin välittäjänä ja kulttuuriteollisuuden kasvu, vaikuttivat kulttuurin kenttään. Taiteen ja kulttuurin taloudellisista hyödyistä, joita oli todistettu syntyvän enemmän kuin haittoja, alettiin puhua uudella kiinnostuksella.⁶⁹ Selonteossa sanotaankin: ”Myös kulttuurin alalla markkinatalouden osuus tulee näkymään aiempaa enemmän. Kaupallisen ja ei-

⁶⁷ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2291–2293.

⁶⁸ 1980-luvun kulttuuripolitiikka. Kulttuuripolitiikkaa selvittävän työryhmän muistio 1991, 74–76.

⁶⁹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, saatteeksi-osio.

kaupallisen kulttuurin raja on yhä useammin veteen piirretty viiva. Kulttuurin laatua ja tuloksellisuutta korostetaan yhä enemmän.” Tekstissä muistutetaan kuitenkin, ettei kulttuurin ja taiteen laatua voi määritellä rahassa mitaten.⁷⁰

Koska talouden tasapainottaminen vaati 1990-luvun alun laman vuoksi uhrauksia ja muutoksia kaikilla alueilla, niitä koettiin myös taide- ja kulttuuripolitiikassa. Varsinainen alkusysäys selonteon antamiselle oli laki, joka oli tulossa voimaan 1993 vuoden alusta. Lain mukaan kuntien kulttuuritoiminnan ”valtionosuudet ja -avustukset suoritetaan valtion talousarviossa olevista yleisistä budjettimäärärahoista”. Hallitus kuitenkin esitti, että vuonna 1993 kuntien lakisääteisiin kulttuurin valtionosuuksiin voitaisiin käyttää Veikkauksen ja raha-arpajaisten tuottoja, jotta säästettäisiin varsinaisen budjetin määrärahoja muihin tarkoituksiin.⁷¹ Jo sivistysvaliokunnan käsittelyssä annettiin vastalause lakimuutokseen, koska pelättiin, että väliaikainen muutos jäisi pysyväksi.⁷² Eduskunta kuitenkin hyväksyi hallituksen esityksen, mutta vaati, että eduskunnalle annettaisiin kulttuuripoliittinen selonteko keväällä 1993 selvittämään valtion kulttuuripolitiikan linjoja sekä tavoitteita tilanteessa, jossa 1990-luvun alussa oltiin. Eduskunta oli lisäksi halukas saamaan informaatiota kulttuurin julkisesta tuesta, erityisesti sen kehityksestä ja kohdentamisesta.⁷³ Kulttuuripoliittinen selonteko annettiin eduskunnalle 21.4.1993.

Selonteon antaneen hallituksen pääministerinä toimi Esko Aho (Suomen Keskusta) ja koko hallituksen puoluekokoontamiseksi oli ministerien lukumäärinä selonteon antamisen aikaan: Suomen Keskusta 8, Kansallinen Kokoomus 6, Ruotsalainen kansanpuolue 2 ja Kristillinen liitto 1.⁷⁴

⁷⁰ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 2.

⁷¹ Hallituksen esitys 298/92 vp 1992.

⁷² Sivistysvaliokunnan mietintö SiVM 14/1992 vp.

⁷³ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, saatteeksi-osio.

⁷⁴ Hallitukset ja ministerit vuodesta 1917. Valtioneuvoston internetsivut 2013.

Vuoden 1993 kulttuuripoliittisessa selonteossa keskitytään suurissa määrin korostamaan kansallisen kulttuurimme tärkeyttä, mikä näkyy jo selonteon alkusanoissa: ”Suomalainen kulttuuri on kansallisen olemassaolomme perusta. Ilman omaksi koettua kieltä ja siihen liittyvää kulttuuria ei kansallista kulttuuria ole. Pieni kansakunta voi synnyttää merkittävää kulttuuria ja vain kulttuurinsa kautta se voi olla merkittävä kansakunta. Kulttuurin kautta olemme maa, joka tuntee itsensä ja osaa elää lähialueiden, Euroopan ja koko maailman muutosten keskellä.”⁷⁵ Kulttuuria ei määritellä tarkasti, mutta sen koetaan olevan laajana kokonaisuutena koko yhteiskuntapolitiikan sekä arvoperustan ja identiteetin taustalla. Sen sanotaan olevan mukana kaikessa toiminnassamme ja vaikuttavan positiivisesti osaamiseen, laatuun ja luovuuteen.⁷⁶

Alkusanoissa tulee esiin myös kansainvälisyys, joka on nostettu selonteossa ensimmäiseksi varsinaiseksi asiakohdaksi. Pohjoismaiden yhteistyö koetaan tärkeäksi yhtenäistyvän Euroopan sisällä, ja aiemmissa selonteoissa korostuneet suhteet itään ja Baltian maihin ovat nyt tasavertaisemmassa asemassa muiden yhteistyökumppaneiden kanssa maiden poliittisten ja yhteiskunnallisten muutosten myötä. Euroopan yhteisön vaikutus- ja yhteistyömahdollisuuksien koettiin lisääntyvän Maastrichtin sopimuksen ratifioinnin myötä, mutta sopimuksen artiklan 128 mukaisesti Euroopassa ei pyritä jäsenmaiden kulttuurilainsäädännön yhdenmukaistamiseen, vaan jokainen maa toimii kulttuuripoliitikkassaan omien lähtökohtiensa ja tarpeidensa mukaan.⁷⁷

Teknisen kehityksen myötä viestinnällä ja erityisesti sähköisellä viestinnällä nähdään olevan tärkeä ja yhä kasvava rooli kulttuurin välittämisessä ja yleensäkin kulttuuripoliitikkassa. Varsinkin eurooppalaisen yhteistyön merkitys viestinnän ja audiovisuaalisen kulttuurin näkökulmasta korostuu selontekotekstissä, sillä integroituvan Euroopan yhteistyössä nähdään olevan taloudellisia mahdollisuuksia. Viestinnän kehitys on vaikuttanut kansalaisten omaehtoiseen kulttuurikäyttämiseen ja -harrastamiseen, vaikka järjestötoiminta ja kansalaistoiminta ovat yhä

⁷⁵ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

⁷⁶ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

⁷⁷ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1-5.

kulttuuriharrastamisen vankkana perustana. Kulttuuritarjontaa saadaan enemmän juuri viestimien kautta, mikä vaikuttaa siihen, että kiinnostus perinteisiin kulttuuriharrastuksiin vähenee. Harrastaminen on muuttunut yhä tavoitteellisemmaksi. Selonteossa erityisaseman saavat nuoriso- ja liikuntakulttuuri, jotka koetaan tärkeiksi hyvinvoinnin ja aktiivisen kansalaisuuden kehittäjiksi.⁷⁸

Selonteossa tuodaan selkeästi esille kulttuurilaitosten, eli pääasiassa museoiden, kirjastojen, teattereiden, orkestereiden sekä oopperan, keskeinen osa kulttuurin rakenteissa ja sisällöntuotannossa. Selonteossa mainitaan kuitenkin, että: ”Taide- ja kulttuurilaitosten laajenemisen aika on kuitenkin tällä erää ohitse. Rakenteiden laajenemisen jälkeen huomio kiinnitetään toiminnan joustavuuteen, tuloksellisuuteen ja laatuun, avoimuuteen ja ennakkoluulottomaan yhteistyöhön.”⁷⁹

Kansallisen taide-elämän sanotaan selonteossa olevan yhteiskunnallisesti erittäin arvokasta ja olennainen osa valtiomme voimavaroja ja hyvinvointia. Perinteistä taiteilijuuden tukimuotoa, eli apurahoja, unohtamatta selonteossa halutaan pyrkiä myös muilla tavoilla kehittämään taiteilijoiden mahdollisuuksia elää työllään, kansainvälistyä, kehittyä ja uudistua. Selonteossa luvataankin käynnistää ”laaja-alainen komiteatasoinen taiteilijapolitiikan selvitys”, jolla selvitettäisiin tarkemmin taiteilijoiden tukemisen keinoja. Erityisesti tulevaisuudessa nousevat selonteon mukaan esiin nuorten ja aloittelevien taiteilijoiden, kirjastoapurahajärjestelmän, julkisen vallan tukemien taideinstituutioiden työllistävyyden, taiteilijoiden työttömyys-, sosiaaliturva-, eläke- ja verotusjärjestelmien sekä tekijänoikeuksien kehittäminen. Tekijänoikeuksista on selonteossa oma kappaleensa ja sen kehittämistä yhteistyössä Pohjoismaiden ja muiden Euroopan maiden kanssa pidetään tärkeänä taiteilijoiden moraalisten ja taloudellisten oikeuksien, mutta myös kulttuurituotannon edellytysten, rakenteiden ja markkinoiden, vuoksi.⁸⁰

⁷⁸ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 5-6; 11-13.

⁷⁹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 6.

⁸⁰ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 9-11; 14-15.

Lopuksi kulttuuripoliittisessa selonteossa perehdytään kulttuurin hallintoon ja talouteen. Hallintoa pyritään joustavoittamaan sekä lisäämään sen toimivuutta ja taloudellisuutta yksinkertaistamalla ja uudelleenjärjestelemällä hallintorakenteita. Opetusministeriön ja erityisesti taidetoimikuntajärjestelmän vastuu valtakunnallisena linjaajana ja tutkijana korostuu, ja erityisesti taiteen keskustoimikunnan asemaa halutaan vahvistaa. Valtionosuusuudistus ja laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta toivat lakisäätöisen valtionosuuden piiriin kuntien kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimen, kirjastot ja museot, ammatillisesti hoidetut teatterit ja museot sekä taiteen perusopetuksen. Selonteissa näiden uudistusten katsotaan vaikuttaneen eniten kulttuurin talouteen. Suurin osa kulttuurin rahoituksesta, säästötoimenpiteiden myötä erityisesti valtionosuutta nauttivien organisaatioiden tuet, katetaan veikkausvoittovaroilla, mikä aiheuttaa epävarmuutta muun muassa harkinnanvaraisella tuella toimeentulevissa toimijoissa. Valtio, kunnat ja kuluttajat nähdään tärkeimpinä kulttuurin rahoittajina.⁸¹

4.4 Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010

Matti Vanhasen toisen hallituksen strategiapaperin mukaisesti kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin asetti 18.12.2008 toimikunnan valmistelemaan selontekoa kulttuurin tulevaisuudesta. Selonteosta on havaittavissa, että kulttuuripolitiikan suhteen oli tullut aika pohtia tarkemmin taiteen ja kulttuurin muutosta ja vaikutuksia yhteiskunnan sekä valtionhallinnon näkökulmasta. Taiteen ja kulttuurin noususta, esimerkiksi erilaisten luovien alojen sovelluksien lisääntymisestä muussa toiminnassa, vapaa-ajan ja elämän tavoitteiden muuttumisesta ja kulttuurin käytön lisääntymisestä, on nähtävissä, että ne vaikuttavat suoraan ja välillisesti muun muassa talouteen, hyvinvointiin, yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen ja työn luovaan monialaistumiseen.⁸²

Talouden näkymät alkoivat jälleen olla huonot 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, sillä maailmantalouden kasvu hidastui luottokriisin myötä

⁸¹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 15–18.

⁸² Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta, 3.

vaikuttaen Euroopan myötä Suomeenkin. Euroalueella alkoi olla havaittavissa ongelmia maissa, jotka eivät saaneet pidettyä talouttaan kunnossa. Huoli taloudesta kasvoi myös muissa jäsenmaissa. Suomessa talouskasvun lisäämiseksi alettiin pohtia uusia keinoja, ja työurien pidentäminen sekä luova talous nousivat trendikäsitteiksi. Molemmat keinot sisältävät luovuuden, toisin sanoen kulttuurin ja taiteen, hyödyntämisen: Työurien pidentämisen ehtona on työntekijöiden työ- ja vapaa-ajan hyvinvoinnin lisääminen, jossa kulttuuri ja taide nähdään keinona tuottaa hyvinvointia. Luovan talouden tehtävänä on nähty ”uusien Nokioiden”, eli luovien suomalaisten innovaatioiden kehittäminen, jotka tuovat tulevaisuudessa maahamme vientiteollisuutta, työtä ja vaurautta.

Viimeisimmän kulttuuripoliittisen selonteon punainen lanka läpi selonteon on kulttuurin tulevaisuuden selvittäminen: selonteossa pohditaan kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksia ja kehittämistarpeita vuoteen 2035 asti, mutta esitetään toimenpiteitä myös lähitulevaisuuden tarpeisiin.⁸³

Edellisestä kulttuuripoliittisesta selonteosta oli vierähtänyt jo 17 vuotta, kun valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kulttuurin tulevaisuudesta annettiin 18.5.2010.

Selonteon antaneen hallituksen pääministerinä toimi Matti Vanhanen (Suomen Keskusta) ja koko hallituksen puoluekokoonpano oli ministerien lukumäärinä selonteon antamisen aikaan: Suomen Keskusta 8, Kansallinen Kokoomus 8, Ruotsalainen kansanpuolue 2 ja Vihreä liitto 2.⁸⁴

Vuoden 2010 selonteossa ei, kuten ei aiemmissakaan, haluta tarkasti määritellä kulttuurin ja taiteen käsitteitä vaan korostetaan niiden muuttuvuutta ja määrittelyä pääosin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoiman ja tekemän kulttuuripolitiikan kautta. Tekstissä korostetaan sitä, että ”Taide ja kulttuuri ovat ihmisenä olemisen itseisarvoisia ja välttämättömiä perusasioita” ja että ”Taiteen ja kulttuurin sisällöt

⁸³ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 2.

⁸⁴ Hallitukset ja ministerit vuodesta 1917. Valtioneuvoston internetsivut 2013.

tuottavat edellytykset hyvälle elämälle ja yhteisöjen hyvinvoinnille.”⁸⁵ Hallitus näkee kulttuurin ja taiteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisääntyvän tulevaisuudessa: elämäntapakehityksen myötä vapaa-aika ja siten kulttuurin kulutus lisääntyvät, ja sen sovellusten käyttö laajentuu sekä työelämän että yhteiskunnan eri sektoreille. Yhteiskunta on muuttumassa kulttuuri-intensiiviseksi. Keskeisinä asioina, jotka tulevat vaikuttamaan kulttuurin toimintaan, nähdään olevan ilmastonmuutos ja ympäristö, väestökehitys, globalisaatio, luova pääoma, teknologia ja yhteisöllisyys.⁸⁶

Selonteossa korostuu luovuuden käsite ja sen suhde kulttuuriin ja taiteeseen. Selonteon mukaan muun muassa ”Luovuus on kyky yhdistellä asioita ja merkityksiä uusiksi kokonaisuuksiksi ennen kokemattomalla tavalla.”⁸⁷ sekä ”Luovuus on ihmiselle synnynnäistä ja luontaista toimintaa”, joka vapaana ”synnyttää taidetta ja kulttuuria.”⁸⁸ Luovuuden sanotaan liittyvän ”kaikkeen inhimilliseen toimintaan, mutta taiteen, kulttuurin ja tieteen alueilla sillä on itseisarvoinen sisällöllinen merkitys ja ammatillinen perusta.”⁸⁹ Luovuuden edellytyksenä koetaan olevan erityisesti taide- ja kulttuurikasvatuksen, -koulutuksen ja -tutkimuksen sekä taiteilijoiden työskentelymahdollisuuksien turvaamisen.⁹⁰

Tekstissä todetaan, että kulttuurin kentän toimijat ja kulttuuripalvelujen tuottajat tulevat yhä enemmän kulttuuri-instituutioiden sijaan ns. vapaalta kentältä. Julkinen, yksityinen ja kolmas sektori muodostavat yhä enemmän verkostoja. Alueellisesti kulttuurin tilasta ollaan huolissaan, sillä suuriin kaupunkeihin muodostuu muuttoliikkeen myötä keskeisiä kulttuuritoimintoja, ja pienet kunnat ja kaupungit menettävät ilman erityistä tukea kulttuuripalveluitaan, jotka kuitenkin koetaan tärkeinä alueiden kehitykselle. Kulttuurin ja taiteen rahoitusta on lisätty 90-luvun laman jälkeen, mutta hallitus näkee yksityisen ja kolmannen sektorin olevan

⁸⁵ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3.

⁸⁶ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3;12.

⁸⁷ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 10.

⁸⁸ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 4.

⁸⁹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 10.

⁹⁰ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 10–13.

tulevaisuudessa yhä isommassa roolissa kulttuurin rahoittajana. Kulttuuria kutsutaan yhteiskunnan selkärangaksi eikä pohjoismaisen kulttuurisen hyvinvointivaltion mallia haluta muuttaa, vaikka rakenteet kulttuurin tuotannossa muuttuisivatkin. Myös Euroopan Unionilla on mahdollista vaikutusta kulttuurin tukitoimenpiteisiin.⁹¹

Selonteosta nousee selvästi esille, että kulttuuria pidetään yhä taloudellisesti merkityksellisempänä sekä Suomessa että kansainvälisesti. Kulttuurin ja elämysteollisuuden kulutus on kasvussa ja tulevaisuudessa kulttuuri- ja taidealan ammattilaisilla ja heidän luovilla kyvyillään nähdään olevan yhä suurempi rooli muillakin sektoreilla kuin suoraan perinteisillä kulttuurialoilla: ”Nuoret luovat ammattilaiset ovat aiempaa yrittäjäyshakuisempia. Taiteen ja kulttuurin ammattilaiset työllistyvät yhä enemmän perinteisten ydinalojen ulkopuolelle. Yhteisölliset tuotanto- ja toimintatavat yleistyvät. Hybriditaiteet ja poikittaiset kokeilut eri taiteenalojen sekä tieteen ja taiteen rajapinnoilla ovat keskeisiä innovointiympäristöjä.”⁹² Erityisesti kulttuurin hyvinvointiin vaikuttavat käyttömahdollisuudet esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon alalla nostetaan esille. Kulttuurin taloudellisen merkityksen taustalla on luovuus ja sen mahdollisuudet. Selonteossa puhutaan luovasta pääomasta, jonka sanotaan olevan ”osa kansakunnan sosiaalista pääomaa sekä henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin ja innovoinnin ydin”.⁹³ Tekstissä huomioidaan, että esille nousee usein vastakkainasettelu taiteen ja kulttuurin itseisarvon ja hyötyä tuottavan välinearvon välillä, mutta kahden vastakkaisen käsityksen uskotaan olevan vain vuorovaikutuksessa ja edellyttävän toisiaan.⁹⁴

Tekstissä puhutaan kulttuuriperinnön ja -ympäristön roolista kansakunnan identiteetin rakentumisessa, ja samassa yhteydessä keskustellaan muun muassa muistiorganisaatioista. Niistä, ja yleensäkin kulttuuripoliittisista hallinnollisista rakenteista, puhutaan kuitenkin hyvin vähän. Kulttuurisen moninaisuuden uskotaan tulevaisuudessa vaikuttavan haasteellisesti kulttuuriperinnön vaalimiseen yhä

⁹¹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 14–17.

⁹² Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3.

⁹³ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 4.

⁹⁴ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 4.

enemmän. Kulttuuri muuttuu ja kehittyä jatkuvasti uusien kulttuurien ja monikulttuurisuuden myötä ja esimerkiksi kielten moninaisuus koetaan haasteeksi ja kulttuurisen lukutaidon hallitseminen tulee yhä tärkeämmäksi.⁹⁵

Selonteosta nostetaan esille kolme tärkeintä ja tekstin sisällössä toistuvaa tekijää, jotka nähdään tulevaisuudessa mahdollistajina. Kestävä kulttuuri ja kehitys mahdollistavat turvallisen ja moninaisen toimintaympäristön, kulttuurinen moninaisuus pyrkii sovittamaan maahanmuuton ja ikääntymisen vaikutukset kulttuuriimme ja luovuus koetaan menestyksekkään tulevaisuuden takaajaksi ja mahdollistajaksi.

⁹⁵ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 5-8.

5 SELONTEKOJEN VALMISTELIJAT JA TAUSTAINRESSIT

Käsittämäni neljä selontekoa on annettu reilun 30 vuoden aikana. Ensimmäinen selonteko annettiin 1978 ja viimeisin 2010. Aika on tuonut mukanaan muutoksia taide- ja kulttuuripoliittisten selontekojen valmisteluun ja käsittelyyn eduskunnassa. Seuraavissa alaluvuissa on tuotu esiin kunkin selonteon valmistelussa ja käsittelyssä mukana olleet työryhmät ja mahdollisuuksien mukaan myös tarkemmin henkilöt. Tarkoitus on selventää, ketkä ovat olleet valmistelemaan selontekoja, millaista asiantuntijuutta valmistelussa ja käsittelyssä on hyödynnetty ja keiden intressit ovat olleet kuuluina. Viimeinen alaluku tiivistää lyhyesti selontekoja kohdanneet muutokset valmistelu- ja käsittelytyössä.

5.1 1978: Valmistelu virkamiestyönä

Taidepoliittinen selonteko valmisteltiin virkamiestyönä. Aloite selonteon antamiseen tuli taiteen keskustoimikunnalta, joka puheenjohtaja Kalervo Siikalan johdolla lähetti 3.6.1977 opetusministeriölle pyynnön vastata tiedonannon muodossa ajankohtaisiin kulttuuripoliittisiin kysymyksiin.⁹⁶ Ministeriö päätyi valmistelemaan taidepolitiikkaa selventävää selontekoa. Valmistelijaksi ja kirjoittajaksi nimettiin opetusministeriön taideosaston kulttuurisihteeri Risto Kivelä, joka toimi samalla myös taiteen keskustoimikunnan sihteerinä.⁹⁷

Kulttuurialan ensimmäistä selontekoa varten ei siis perustettu työryhmää, vaan se toteutettiin virkamiestyönä kulttuuriasioista vastaavan ministerin, Kalevi Kivistön, suorassa ohjauksessa. Myöskään varsinaista kommentti- tai lausuntokierrosta ei järjestetty, mutta ainakin ministeriön taideosaston osastopäällikköä Olli Närvää ja ministeriön suunnittelusihteeristön virkamiehiä kuultiin valmistelutyön aikana. Lopullinen versio selonteosta hyväksyttiin ministeriössä 18.4.1978 pidetyssä

⁹⁶ Taiteen keskustoimikunnan kirje opetusministeriölle 1977.

⁹⁷ R. Kivelä. sähköposti 17.2.2014.

kokouksessa, johon osallistuivat Kivelän lisäksi myös ministeri Kivistö ja osastopäällikkö Närvä.⁹⁸

5.2 1982: Virkamiestyöryhmät ja työryhmä

Ensimmäisen kulttuuripoliittisen selonteon antamiseen johti Taidepoliittisesta selonteosta eduskunnassa käyty keskustelu. Kansanedustajat kokivat tarpeelliseksi laajemman kulttuuripoliittisen selonteon valmistelun. Valmistelutyö aloitettiin melkein välittömästi Taidepoliittisen selonteon käsittelyn jälkeen.

15.6.1978 asetettu ensimmäinen virkamiestyöryhmä laati ehdotuksen selonteon valmistelutyöstä, ja se ehdotti työn jakamista neljään vaiheeseen. Kolme ensimmäistä vaihetta koordinoi 24.11.1978 asetettu virkamiestyöryhmä, joka siis ensin kokosi aineiston opetusministeriön osastoilta, toiseksi pyysi lausunnot opetusministeriön alaisilta asiantuntijaelimiltä ja kolmanneksi täydensi ohjelman taustamuistion lausuntojen pohjalta. Molempia työryhmiä johti kansliapäällikkö Jaakko Numminen, ja työryhmissä olivat edustettuina kaikki kulttuuripoliittisia tehtäviä hoitavat ministeriön yksiköt.⁹⁹ Ensimmäisessä työryhmässä toimi puheenjohtaja Nummisen lisäksi opetusneuvos Olavi Alkio, toimistopäällikkö Taisto Kärkkäinen, suunnittelupäällikkö Liekki Lehtisalo (vpj.), toimistopäällikkö Markku Linna, osastopäällikkö Olli Närvä ja toimistopäällikkö Reijo Vartia. Työryhmän sihteerinä toimi kulttuurisihteerinä Risto Kivelä. 24.11.1978 asetetussa työryhmä toimi täysin samalla jäsenistöllä kuin ensimmäinenkin mutta sitä täydennettiin myöhemmin osastopäällikkö Kalervo Siikalalla.¹⁰⁰

Kun työryhmä oli saanut ensimmäiseen vaiheeseen kuuluneen taustatiedon kerättyä ja koostettua siitä muistion, se pyysi toisen vaiheen mukaisesti siitä lausunnon ja projektien prioriteettiesityksen ”kulttuuripolitiikan alan pysyviltä asiantuntijaelimiltä”. Lausunnon antoivat pyydettyä Aikuiskoulutuksen

⁹⁸ R. Kivelä, sähköposti 17.2.2014.

⁹⁹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2282.

¹⁰⁰ Kulttuuripoliittisen ohjelman tarkistettu taustamuistio, alkusanat.

neuvottelukunta, Kirjastoasiain neuvottelukunta, Kouluasiainneuvosto, Museoasiain neuvottelukunta, Suomen Unesco-toimikunta, Taiteen keskustoimikunta, Tieteellisen informoinnin neuvosto, Valtion kansansivistyslautakunta, Valtion liikuntatieteellinen toimikunta, Valtion nuorisoneuvosto sekä Valtion urheiluneuvosto. Lisäksi lausunnon antoivat Ammattikasvatushallitus, Kansalais- ja työväenopistojen liitto, Kansan sivistystyön liiton elokuvajaosto, Siirtolaisinstituutti sekä Valtionarkiston hoitaja.¹⁰¹

Neljättä vaihetta, eli varsinaisen selonteon tuottamista, varten asetettiin 26.4.1980 työryhmä, jonka puheenjohtajana toimi opetusministeri Kalevi Kivistö ja varapuheenjohtajana 8.3.1982 lähtien kulttuuri- ja tiedeministeri Kaarina Suonio. Jäseninä olivat osastopäällikkö Pekka Gronow, asiamies Håkan Mattlin, kulttuuriasiain sihteeriksi Ismo Porna ja kansanedustaja Marjatta Väänänen, jonka tilalle valittiin 1.4.1981 lähtien kulttuuriasiainneuvos Paula Tuomikoski. Työryhmän sihteerinä toimi kulttuuriasiainneuvos Risto Kivelä. Lisäksi 24.4.1980 asetettiin Håkan Mattlinin johtama jaosto, joka teki erityisselvityksen ruotsinkielisen väestön asemasta ja tarpeista.¹⁰²

Opetusministeriö tilasi viideltä asiantuntijalta lisäselvitykseksi artikkelin suomalaisen kulttuurin tilasta ja tulevaisuudesta. Artikkeleita kirjoittivat dosentti Olli Alho ja professorit Erik Allardt, Matti Klinge, Yrjö Littunen sekä Pertti Virtaranta. Työtä tuki Matti Haavion laatima seurantaraportti, joka käsittelee Taidepoliittisen selonteon toteutumista, sekä useiden asiantuntijoiden kuuleminen.¹⁰³

5.3 1993: Toimikunta ja työryhmät

Vuoden 1993 selonteon valmistelu lähti liikkeelle kulttuurin rahoitukseen liittyvistä muutoksista ja ongelmista. Eduskunta torppasi taloudellisesti epävarmassa tilanteessa lain, jonka oli tarkoitus helpottaa kulttuurin rahoituksen epävarmuutta. Samalla

¹⁰¹ Kulttuuripoliittisen ohjelman tarkistettu taustamuistio, alkusanat.

¹⁰² Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2282.

¹⁰³ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2282.

kuitenkin vaadittiin, että hallitus antaisi eduskunnalle kulttuuripoliittisen selonteon, jossa paneuduttaisiin tilanteeseen ja sen ratkaisuihin.

Opetusministeriö asetti 19.2.1991 toimikunnan arvioimaan kulttuuripolitiikan toimivuutta ja suunnittelemaan tulevaisuuden suuntaviivoja ja käytänteitä. Kulttuuripolitiikan linjat -toimikunnan puheenjohtajana toimi opetusministeriön kulttuuri-osaston ylijohdaja Irmeli Niemi. Muita jäseniä olivat Yleisradion johtaja Olli Alho, Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies Paavo Hohti, Taiteen keskustoimikunnan puheenjohtaja Tuulikki Karjalainen, Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen johtaja Marja-Leena Rautalin, Vaasan lääninhallituksen projektisihteeri Riitta Salasto sekä Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen toiminnanjohtaja ja professori Clas Zilliacus. Työryhmän päätoimisena sihteerinä toimi museonjohtaja Hanna-Leena Helavuori ja sivutoimisena sihteerinä kulttuurisihteeri Veikko Kunnas opetusministeriöstä.¹⁰⁴

Toimikunta kuuli työnsä tueksi asiantuntijoita ja tilasi asiantuntija-artikkeleita. Artikkeleita kirjoittivat tutkija, FL Jari Ehrnrooth, professori ja teatteriohjaaja Raila Leppäkoski, freelance-kuvatyöntekijä Markus Nummi, elokuvaohjaaja Antonia Ringbom ja arkkitehti Jan Verwijnen. Kuultuina olivat professori, FT Marjut Aikio, kirjailija Olli Jalonen, apulaisosastopäällikkö Simo Juva, kulttuuriasiainpäällikkö Ismo Porna, tutkija, OTT Martin Scheinin, tutkija, VTT Pekka Sulkunen ja professori, KTT Liisa Uusitalo. Lisäksi apua ja tukea ovat tarjonneet opetusministeriön kulttuurialan virkamiehet ja muut kulttuurialan asiantuntijat.¹⁰⁵

Toimikunnan työn tueksi asetettiin 19.2.1991 työryhmä, jonka tuli arvioida vuoden 1978 taidepoliittisen ja 1982 kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteiden toteutumista ja niistä saatuja kokemuksia sekä havaittuja ongelmia. Työryhmä nimesi itsensä Kulttuuripolitiikan linjat -työryhmäksi.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Kulttuuripolitiikan linjat, 6.

¹⁰⁵ Kulttuuripolitiikan linjat, 6.

¹⁰⁶ 1980-luvun kulttuuripolitiikka, 1-2.

Työryhmän puheenjohtajaksi määrättiin Taiteen keskustoimikunnan puheenjohtaja Tuulikki Karjalainen. Jäseninä työryhmässä toimivat neuvottelevat virkamiehet, Paula Tuomikoski, Risto Kivelä, Jukka Liedes ja Håkan Mattlin, jonka erottua jäseneksi valittiin 3.9.1991 lähtien erikoistutkija Ritva Mitchell. Työryhmän sihteerinä toimivat Hanna-Leena Helavuori ja Veikko Kunnas. Työryhmän alustavasta muistiosta ovat antaneet palautetta apulaisosastopäällikkö Olavi Alkio, vanhempi hallitussihteerä Fredrik Forsberg, korkeakouluneuvos Matti Lähdeoja, hallintojohtaja Håkan Mattlin, rakennusneuvos Aimo Murtomäki, kulttuuriasianneuvokset Pekka Pekkonen ja Pirkko Rainesalo, osastopäällikkö Kalervo Siikala, nuorempi hallitussihteerä Hannu Wager, kulttuurisihteerä Mirja Virtala sekä ylitarkastaja Matti Väisänen.¹⁰⁷

Sivistysvaliokunta antoi selonteosta mietinnön, joka otettiin huomioon eduskuntakäsittelyssä. Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Riitta Jouppila (Kansallinen Kokoomus), varapuheenjohtaja Heli Astala (Vasemmistoliitto), jäsenet Kirsti Ala-Harja (Kansallinen Kokoomus), Maria Kaisa Aula (Suomen Keskusta), Aarno von Bell (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue), Jukka Gustafsson (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue), Iris Hacklin (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue), Jaakko Laakso (Vasemmistoliitto)(osittain), Leila Lehtinen (Kansallinen Kokoomus), Maija-Liisa Lindqvist (Suomen Keskusta)(osittain), Margeta Pietikäinen (Suomen ruotsalainen kansanpuolue)(osittain), Tuija Pykäläinen (Vihreä liitto), Pekka Rätty (Vihreä liitto), Aino Suhola (Suomen Keskusta), Kyösti Toivonen (Kansallinen Kokoomus), Marja-Liisa Tykkyläinen (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue) ja Kyösti Virrankoski (Suomen Keskusta) sekä varajäsenet Juhani Alaranta (Suomen Keskusta) (osittain) ja Arja Ojala (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue) (osittain).

Sivistysvaliokunnan lisäksi valtiovarainvaliokunta antoi selonteosta lausunnon.

¹⁰⁷ 1980-luvun kulttuuripolitiikka, 2.

5.4 2010: Toimikunta

Kulttuuriministeri Stefan Wallinin 18.12.2008 asettaman toimikunnan tehtäväksi asetettiin hahmottaa globaalin toimintaympäristön heijastumista kulttuuriin, kartoittaa taiteen ja kulttuurin kentän muutostekijöitä sekä kuvata taiteen ja kulttuurin edistämisen edellytyksiä. Keskeiseksi tavoitteeksi otettiin ”tehdä näkyväksi, millaisilla valinnoilla ja keinoilla kulttuuristen oikeuksien toteutuminen sekä taiteen ja kulttuurin kehitys turvataan muuttuvissa olosuhteissa.”¹⁰⁸ Toimikunta julkaisi Kulttuuri – tulevaisuuden voima -taustaselvityksen selontekoprosessin väliraporttina 7.12.2009 ja ehdotuksen selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta loppuraporttina 9.3.2010.¹⁰⁹

Toimikunnan puheenjohtajaksi nimettiin toimitusjohtaja Leif Jakobsson Pro Artibus -säätiöstä sekä varapuheenjohtajaksi ylijohdaja Riitta Kaivosoja opetusministeriön kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapolitiikan osastolta.

Jäseniksi valittiin Gulbenkian-säätiön musiikkiosaston johtaja Risto Nieminen, budjettineuvos Arto Merimaa valtiovarainministeriöstä, rakennusneuvos Matti Vatiila ympäristöministeriöstä, professori Pekka Sammallahti Oulun yliopistosta, erityisasiantuntija Ditte Winqvist Suomen Kuntaliitosta, kulttuurijohtaja Pekka Timonen Helsingin kaupunki, museonjohtaja Berndt Arell Valtion Taidemuseosta, ylitarkastaja Petra Tarjanne työ- ja elinkeinoministeriöstä, tekijänoikeusneuvos Viveca Still opetusministeriöstä, projektikoordinaattori Maria Antas Finnish literature exchange (FILJ), yliasiamies Antti Arjava Suomen Kulttuurirahastosta, toimitusjohtaja Raoul Grünstein Kulttuuritehdas Korjaamosta, tuottaja Petri Jokiranta Cinet Oy:stä, teatterinjohtaja Erik Kiviniemi Vaasan kaupunginteatterista, pääjohtaja Marja Makarow Euroopan tiedesäätiöstä (ESF /European Science Foundation), puheenjohtaja Hannele Parviala Kuvataideopettajat ry, toimitusjohtaja Cay Sevón

¹⁰⁸ Kulttuuri – tulevaisuuden voima, 4.

¹⁰⁹ Kulttuuri – tulevaisuuden voima, 5.

Turku 2011 -säätöistä sekä kulttuuripedagogi Fatima Usman African and African-Europeans Association (AFAES) ry:stä.

Toimikunnan asiantuntijoiksi nimettiin johtaja Jukka Liedes opetusministeriöstä, kulttuuripolitiikan professori Anita Kangas Jyväskylän yliopistosta, johtaja Paula Tuomikoski opetusministeriöstä, erikoistutkija Sari Karttunen Tilastokeskuksesta, johtaja (vv) Markku Wilenius Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta ja erikoistutkija Tanja Kotro Kuluttajatutkimuskeskuksesta.

Toimikunnan sihteeristöön nimettiin pääsihteeriksi neuvotteleva virkamies Hannele Seitsonen, asiantuntijasihteeriksi kulttuuriasianneuvos Esa Pirnes sekä projektisihteeriksi valtiotieteen maisteri Vava Lunabba.

Lisäksi toimikunta kuuli valtavan määrän eri alojen asiantuntijoita ja selonteon valiokuntakäsittelyssä kuultujen määrä on suuri. Jo väliraporttia varten keskusteltiin lähes 400 asiantuntijan kanssa¹¹⁰, selontekoa esiteltiin kulttuuri- ja taidealan tilaisuuksissa ja sen kommentointiin annettiin mahdollisuus kaikille sähköisen keskustelufoorumien sekä sosiaalisen median kautta.¹¹¹

Sivistysvaliokunnan mietinnön ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ottivat osaa puheenjohtaja Raija Vahasalo (Kansallinen Kokoomus) sekä varapuheenjohtaja Tuomo Hänninen (Suomen Keskusta). Jäseninä valiokunnassa ovat toimineet Outi Alanko-Kahiluoto (Vihreä liitto), Paavo Arhinmäki (Vasemmistoliitto), Timo Heinonen (Kansallinen Kokoomus), Ilkka Kantola (Suomen Sosialidemokraattinen puolue), Sampsa Kataja (Kansallinen Kokoomus), Anneli Kiljunen (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue), Sanna Lauslahti (Kansallinen Kokoomus), Lauri Oinonen (Suomen Keskusta), Tuula Peltonen (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue), Tuomo Puumala (Suomen Keskusta), Leena Rauhala

¹¹⁰ Kattava nimilista kuulluista on löydettävissä valmistelutyöryhmän loppuraportin liitteenä. Ks. Kulttuuri - tulevaisuuden voima. Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus -selontekoa varten. Opetusministeriön julkaisuja 2009:58.

¹¹¹ Kulttuuri – tulevaisuuden voima, 7-8.

(Kristillisdemokraattinen puolue), Mirja Vehkaperä (Suomen Keskusta) sekä Pauliina Viitamies (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue)

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta sekä tulevaisuusvaliokunta antoivat selonteosta lausunnon.

5.5 Valmistelutyön ja käsittelyn muutokset

Selontekojen valmistelutyö on selkeästi muuttunut virkamiestyöryhmistä kohti asiantuntijatyöryhmiä. Toinen keskeinen kehityssuunta on ollut se, että selontekoprosessissa on kuultu huomattavasti laajempaa joukkoa asiantuntijoita ja muita sidosryhmiä sekä valmisteluprosessin että sen eduskuntakäsittelyn valiokuntavaiheen aikana. Ratkaiseva muutos on tapahtunut 1993 annettuun selontekoon mennessä, mutta erityisesti valmistelutyössä kuultujen määrä on vuoteen 2010 mennessä kasvanut yhä rajusti.

Valmistelussa kuultujen sekä varsinaisessa tekovaiheessa mukana olleiden kulttuurialan asiantuntijoiden hyödyntäminen on lisääntynyt selkeästi: kahden ensimmäisen selonteon valmistelusta vastasivat melko puhtaasti pelkät virkamiehet, 1993 selonteon valmisteluprosessiin osallistui sekä asiantuntijoista koottu toimitusneuvosto että virkamiehistä koottu taustatyötä tehnyt virkamiestyöryhmä ja 2010 toimitusneuvosto koostui suurimmalta osaltaan alan asiantuntijoista. Viimeisimmän selonteon valmistelussa on muita selontekoa selkeämmin lähdetty ajatuksesta, että valmisteluprosessin aikana halutaan mahdollisimman monipuolisesti ja laajasti kuulla sekä kulttuurialan asiantuntijoita ja organisaatioita että periaatteessa ketä vain asiasta kiinnostunutta: sosiaalisen median ja foorumeiden hyödyntäminen antaa kaikille mahdollisuuden lausua aiheeseen mielipiteensä. Lähtökohta taustatyölle on täysin eri kuin verrattuna esimerkiksi 1978 taidepoliittiseen selontekoon, joka kirjoitettiin täysin virkamiestyönä ja ilman varsinaista lausuntokierrosta, tai 1982 kulttuuripoliittiseen selontekoon, jossa taustatyön ohessa lausuntoja ja kommentteja pyydettiin yksinomaan valtion kulttuuritoimijoilta.

Poliittisessa toiminnassa on selvästi siirrytty avoimempaan toimintakulttuuriin. Lisäksi muutokseen on vaikuttanut muun muassa lakimuutos valtiopäiväjärjestykseen 1989, jolloin selontekojen käsittelyprosessiin otettiin mukaan asiaan liittyvät valiokunnat. Jo valiokuntakierroksen lisääminen on luonnollisesti kasvattanut eduskuntakäsittelyn aikaista asiantuntijoiden ja alalla toimijoiden osallistamista selontekoprosessiin.

Muutosta tarkasteltaessa on otettava huomioon, että uusimman selonteon suhteen on ollut huomattavasti helpompaa löytää tietoa selontekojen valmistelusta ja varsinkin mukana olleista henkilöistä: työ ja siihen osallistuneet on dokumentoitu tarkemmin ja laajemmin.

6 MITÄ JA MITEN TAIDE ON TAIDE- JA KULTTUURIPOLIITTISISSA SELONTEOISSA 1978–2010?

Aloitin tutkimukseni varsinaisen analyysiosuuden lukemalla aineistoani ja pyrkimällä löytämään teksteistä samankaltaisia yhteyksiä puhua taiteesta ja kulttuurista. Nostin esille kohdat, joissa puhuttiin taiteesta tai kulttuurista, ja jaoin esille nousevia asioita erilaisten teemojen mukaan. Löysin neljästä selonteosta useita toistuvia aihealueita: taide ja identiteetti, taide ja yhteiskunta, taide harrastuksena, taide työnä, taide itseisarvona, taide hyödykkeenä, taide ja hyvinvointi sekä taide ja luovuus.

Se, että aineistoni koostuu poliittisista asiakirjoista, toi aineistoni analysoinnin ja tulkinnan matkaan omat mutkansa. Selonteot ovat viimeisintä lukuun ottamatta lähinnä selvityksiä kulttuurin tilasta sen sijaan, että ne toimisivat suoraan poliittisesti ohjaavina tai linjaavina teksteinä. Erityisesti ensimmäinen, taidepoliittinen selonteko, kuvaa enimmäkseen taiteen ja taidepolitiikan silloista nykytilaa, ja siihen johtanutta kehitystä. Selonteossa kulttuurin tulevaisuudesta pohditaan sen sijaan nimen mukaisesti tulevaisuutta ja esitetään selkeitä toimintaehdotuksia. Edellisissä selonteoissa ehdotukset kehittämisestä tulevat esille silloin tällöin, lähinnä toiveina tai tarpeiden kuvauksina.

Esimerkiksi eduskuntakeskustelun tai hallitusohjelmien ottaminen aineistoon mukaan olisi varmasti tuonut tutkimukseen helpommin havaittavia nyansseja siitä, miten taide koetaan kunakin aikana. Selontekojen sisältöjen aiheet ja teemat toivat kuitenkin esiin materiaalia, jonka analysoiminen päästi tutkimissani poliittisen asiakirjan sisällöissä pintaa syvemmälle.

Seuraavassa luvussa käsittelen taiteen ja kulttuurin suoraa määrittelemistä selonteoissa ja sitä seuraavissa luvuissa esittelen teemojen käsittelyn myötä löytämäni kaksi diskurssia, hyöty- ja rakentaja-diskurssit, joiden olemassaoloa perustelen esille nousseiden teemojen kautta.

6.1 Taiteen ja taidepolitiikan määrittelyminen selonteissa

Vaikka niin voisi periaatteessa olettaa, ei aineistossani suoraan edes yritetä vastata tutkimuskysymykseeni siitä, mitä taide selonteissa on, eli mitä sillä tarkoitetaan ja mitä siihen sisältyy. Taiteen ja kulttuurin termejä ei sellaisenaan määritellä mutta taide- ja kulttuuripolitiikkaa ja niiden sisältöä sen sijaan pyritään määrittelemään.

Taidepoliittisen selonteon mukaan kulttuuripolitiikalla voidaan tarkoittaa laajaa aluetta, joka sisältää myös taidepolitiikan. Kulttuuripolitiikka sisältää opetusministeriön hallinnonalaiset yleiset kirjastot, kansalais- ja työväenopistot sekä järjestömuotoisen vapaan sivistystyön ja kansainvälisen kulttuurivaihdon sekä museotoimen, kulttuuriympäristön ja -rakennusten suojeluun sekä nuorisotyöhön ja liikuntatoimeen liittyvät asiat. Lisäksi kulttuuripolitiikkaan voidaan liittää muiden ministeriöiden alaisia asioita, kuten joukkotiedotukseen ja lehdistöön, fyysisen ympäristön suunnitteluun ja suojeluun, kulttuuriin liittyviin verokysymyksiin, kuluttajansuojaan tai teolliseen kulttuuriin liittyviä asioita.¹¹² Taidepolitiikka on selonteon mukaan paljon suppeampi alue:

”Taidepolitiikan piiriin kuuluvat tällöin ne asiat, jotka opetusministeriöstä annetun asetuksen mukaan ministeriön taideosasto käsittelee. Tällaisia ovat mm. taideosaston alaista valtion taidehallintoa, taiteenedistämistoimenpiteiden suunnittelua ja kehittämistä, taidejärjestöille ja -laitoksille myönnettäviä valtionavustuksia, taideoppilaitoksia, taide- ja kulttuurinäyttelyitä, elokuvien tarkastusta sekä taiteenharjoittajien virkoja, apurahoja ja eläkkeitä koskevat asiat.”¹¹³

Selonteossa mainitaan, että se ylittää taidepolitiikan rajat käsittelemällä myös teolliseen kulttuuriin ja joukkotiedotukseen liittyviä asioita, mikä viittaa siihen, ettei kyseisiä asioita pidetty varsinaisesti taiteena¹¹⁴. Taiteenaloista mainitaan

¹¹² Taidepoliittinen selonteko 1978, 7.

¹¹³ Taidepoliittinen selonteko 1978, 7-8.

¹¹⁴ Taidepoliittinen selonteko 1978,

määrittelevästi, että ”Valtion taidetoimikuntia on kahdeksan, toimikunta kutakin taiteenalaa varten.”¹¹⁵.

1982 vuoden kulttuuripoliittinen selonteko sisällyttää kulttuuripoliitiikkaan kaikki opetusministeriön kulttuuripoliittiset tehtävät: taiteen, taideharrastuksen, taidekasvatuksen, yleiset kirjastot, kulttuuriperinnön säilyttämisen ja museot, urheilun ja liikunnan, nuorisotyön, kansainvälisen kulttuuriyhteistyön ja suuren osan aikuiskoulutusta. Taidepoliittisessa selonteossa taidepolitiikan perimmäisenä tarkoituksena koettiin olevan ”turvata yhteiskunnan jäsenille tilaisuus henkiseen kasvuun sekä sisällöltään rikkaaseen ja tietoiseen elämään” ja kulttuuripoliittisessa selonteossa ajatuksen nähtiin sopivan myös laajempialaiseen kulttuuripoliitiikkaan.¹¹⁶

Kulttuuripoliittinen selonteko 1993 ei suoranaisesti määrittele taide- ja kulttuuripoliitiikan rakenteita tai osia vaan toteaa, että ”Kulttuuri on paljon laajempi tekijä yhteiskunnassa kuin mitä kulttuurin hallinto eri aikoina katsoo siihen kuuluvaksi. Aivan kuten taide se karkaa yhä uudelleen määrittelijöiltään.”¹¹⁷ Käsitteitä pidetään liian abstrakteina ja muuttuvina, että niitä voisi määrittellä. Taiteen karkaamista määrittelyltä perustellaan lisäksi sillä, että itse taiteen sekä sen kuluttajien muodot ovat muuttumassa totutuista perinteisistä muodoista yhä eklektisempään suuntaan: ”Perinteisten taidelaitosten tarjonnan rinnalle tulevat uudet taidemuodot, joilla on oma uusi yleisönsä. Yhtenäiskulttuurista siirrytään jatkuvasti kohti erityisryhmien kulttuuria. Kulttuuri- ja taidetarjonnan on syytä joustaa vastaamaan yhä eriytyneempien kulttuureiden tarpeita.”¹¹⁸ 1993 Selonteossa halutaan, että kulttuuri nähdään laajana kokonaisuutena, jolla on yhteys kaikkeen yhteiskuntapolitiikan alueella. Selonteon mukaan kulttuuri auttaa ymmärtämään ilmiöitä osana laajempaa kokonaisuutta ja ”Kulttuuri on osa kaikkea toimintaamme,

¹¹⁵ Taidepoliittinen selonteko 1978, 10.

¹¹⁶ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2283.

¹¹⁷ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

¹¹⁸ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 11.

sen avulla kohotamme jatkuvasti osaamisen tasoa, luovuutta ja laatua”¹¹⁹. Kulttuuri siis nähdään eräänlaisena voimavarana, välineenä itsemme kehittämiseen.

Myös selonteko kulttuurin tulevaisuudesta toteaa, että taiteen ja kulttuurin käsitteet muuttuvat jatkuvasti, joten niitä ei ole nähty tarpeelliseksi määritellä selonteossa. Hallinnossa merkityksen nähdään muodostuvan Opetus- ja kulttuuriministeriön taide- ja kulttuuripolitiikassa.¹²⁰ Selonteossa kuitenkin määritellään, että:

”Taide voidaan nähdä erityisenä todellisuuden hahmottamisen ja tietämisen tapana, jonka merkitys voidaan rinnastaa tieteessä tapahtuvaan perustutkimukseen. Taiteessa ja kulttuurissa työstetään yksilöllistä ja yhteisöllistä identiteettiä, tehdään näkyväksi ympäristön ilmiöitä sekä keskustellaan arvoista. Taide ja kulttuuri vaikuttavat yhteisöjen ja yhteiskunnan kehitykseen ja niihin liittyy henkisiä, sosiaalisia ja taloudellisia voimavaroja.”¹²¹

Taiteelle ja kulttuurille määritellään siis laajoja merkityksiä, vaikutuksia ja tehtäviä aina ymmärryksen ja identiteetin rakentamisesta koko maailman kehitykseen. Uusimmassa selonteossa taiteen nähdään yhä vain kehittyvän ja muuttuvan: taiteen perusominaisuutena pidetään uusiutumista ja uusina taidemuotoina mm. hybriditaiteita, tieteen ja taiteen yhteisprojekteja, yhteisötaidetta, yhteisöllisiä tuotoksia sekä ekologisin tai eettisin perustein tuotettua taidetta ja mediaa.¹²²

6.2 Teemoista rakentuvat diskurssit

Aineistosta esiinnousseita teemoja olisi ollut mahdollista analysoida usealla eri tavalla. Päädyin teemojen alle sijoitettuja aineiston sisältöjä tarkastellessani löytämään ja nostamaan esille aineistosta kaksi laajempaa diskurssia: rakentaja-

¹¹⁹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

¹²⁰ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3.

¹²¹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 4.

¹²² Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 12.

diskurssin ja hyöty-diskurssin. Rakentaja-diskurssia luomaan sijoitin seuraavat teemat: taide ja identiteetti, taide yhteiskunnan osana, taide itseisarvona sekä taide ja luovuus. Hyöty-diskurssiin liitin loput teemat: taide hyödykkeenä, taide ja hyvinvointi, taide työnä ja taide harrastuksena. Teemat ja diskurssit ovat toki osittain päällekkäisiä ja teemat voivat sijoittua osittain molempiin diskursseihin. Pysin seuraavaksi perustelemaan tekemääni karkeahkoa luokittelua teemojen kautta.

6.3 Rakentaja-diskurssi

Rakentaja-diskurssin alle olen kerännyt teemat, joiden myötä aineistostani nousivat esiin yhteiskuntaa, identiteettiä ja itse taidetta ja kulttuuria rakentavat, vahvistavat ja tukevat esimerkit. Selkeimmin rakentaja-diskurssia esiintuovat teemat ovat taiteen ja identiteetin sekä taiteen ja yhteiskunnan teemat.

6.3.1 Taide ja identiteetti

Taidepoliittinen selonteko alkaa pohdinnalla yhteiskuntamuutoksesta, johon on kuulunut muun muassa asumismuotojen muutos, työviikon lyheneminen eli vapaa-ajan lisääntyminen, vuosilomien pidentyminen sekä kulku- ja tietoyhteyksien kehitys. Näiden muutosten katsotaan vaikuttaneen paljon ihmisten tapoihin, tottumuksiin, pyrkimyksiin sekä arvostuksiin.¹²³ Selonteossa oltiin huolissaan muuttoliikkeen aiheuttamasta juurettomuudesta, joka altistaa kansalaisia ”rutiininomaisiin ja kapean kaupallisen tarjonnan mukaisiin ajankäytön muotoihin.”¹²⁴ Kansainvälisyydellä nähtiin olevan kääntöpuolensa, sillä vuoden 1978 hallitus kokee, että sen ”alueella on viimeksi kuluneina vuosikymmeninä ollut leimallista ylikansallisen kaupallisen kulttuuritarjonnan runsaus monine haitallisine piirteineen, mikä on heikentänyt kansallista omaleimaisuutta”.¹²⁵ Kaupallisen massaviihteen koettiin olevan

¹²³ Taidepoliittinen selonteko 1978, 1.

¹²⁴ Taidepoliittinen selonteko 1978, 1.

¹²⁵ Taidepoliittinen selonteko 1978, 2.

heikkotasoisista ja sen luonteen vieraannuttavan yhteiskunnan todellisuudesta¹²⁶. Esimerkeistä voi päätellä, että hallinnolle on ollut tärkeää se, miten kansalaiset käyttävät vapaa-aikansa ja millaista kulttuuria he kuluttavat. Kaupallinen kulttuuritarjonta ei selvästikään ollut hallituksen mielestä tarpeeksi laadukasta, ja sillä oli jopa haitallisia piirteitä. Yhteiskuntamuutoksilla koettiin olevan heikentävät vaikutuksensa ihmisten kulttuurikäyttäytymiseen ja huonolla kulttuurilla taas vaikutuksensa jopa kansallisen omaleimaisen identiteetin säilymiseen.

Arvo Salon johtaman Kulttuuritoimintakomitean (1974) mukaan taide voi ilmaisuvapauden myötä täyttää tarkoituksensa yhteiskunnassa eli uudistaa arvoja ja lisätä yhteiskunnallista tietoisuutta.¹²⁷ Taiteen tarkoituksena nähtiin 1970-luvulla olevan arvojen sekä yhteiskunnan kehittäminen, taide toimi eräänlaisena kasvattajana. Kalevi Sorsan kolmas hallitus toteaa ensimmäisessä kulttuuripoliittisessa selonteossa, että ”voimakas ja aktiivinen kulttuuritahto on edellytys kansakunnan itsenäiselle ja omaleimaiselle kulttuurille. Tällainen kulttuuritahto on myös tämän päivän suomalaisille ominainen piirre.”¹²⁸ Kulttuuria pidetään yleisesti tärkeänä identiteetin rakentajana, joten sille asetetaan suuri merkitys myös kansallisen identiteetin rakentajana.

1982 ruotsinkielinen väestö nostettiin erityistä huomiota tarvitseväksi ryhmäksi. Ruotsinkielisen väestön kulttuuritarjonta muun muassa uusissa viestintävälineissä koettiin riittämättömäksi ja erityisesti ruotsinkielisen kauno- ja tietokirjallisuuden asemaa haluttiin sen keskeisen merkityksen vuoksi parantaa. Varsinaiseksi ongelmalueeksi koettiin teollinen viihdekulttuuri, kuten viikko- ja nuorisolehdet, sarjakuvat, elokuvat ja äänitetuotanto, johon ei ollut panostettu suomenruotsalaisten omista lähtökohdista.¹²⁹

¹²⁶ Taidepoliittinen selonteko 1978, 6.

¹²⁷ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2288.

¹²⁸ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2288.

¹²⁹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2291.

Selonteossa korostetaan, että kielellä on opetuksessa ja kulttuuritoiminnassa ”identiteettiä vahvistava ja samalla kulttuurielämämme kokonaiskuvaa rikastuttava merkitys.”¹³⁰ Selonteossa nostettiin esiin samankaltaisia tarpeita myös muita erityisryhmiä – ruotsinsuomalaisia, saamelaisia ja romaniväestöä – koskien. Erityisryhmien kohdalla korostuu kielen tärkeä asema: ryhmien halutaan saavan koulutusta ja kulttuuripalveluita omalla kielellään. Kulttuuripalveluina mainitaan lähinnä perinteisesti taiteiksi luokiteltuja asioita, kuten kulttuuritarjonta, kirjat, teatteriesitykset ja konsertit. Romanien taidetoiminnaksi mainitaan teatteri, musiikki, tanssi, kirjallisuus, käsityöt, kuvataiteet ja elokuvat.¹³¹

Vuoden 1993 selonteko aloitetaan toteamuksella: ”Suomalainen kulttuuri on kansallisen olemassaolomme perusta. Ilman omaksi koettua kieltä ja siihen liittyvää kulttuuria ei kansallista kulttuuria ole. Pieni kansakunta voi synnyttää merkittävää kulttuuria ja vain kulttuurinsa kautta se voi olla merkittävä kansakunta. Kulttuurin kautta olemme maa, joka tuntee itsensä ja osaa elää lähialueiden, Euroopan ja koko maailman muutosten keskellä.”¹³² Kansallisen kulttuuripolitiikan päätavoitteeksi määritellään suomalaisen kulttuurin turvaaminen ja uudistaminen.¹³³ Kulttuurin sanotaan olevan suomalainen selviytymisstrategia ja lisäksi mainitaan, että ”Ilman kulttuuria ihmisillä ei ole arvoperustaa ja identiteettiä.”¹³⁴ Kulttuuria pidetään kansan inhimillisyyden perustana ja sen merkitystä kansakunnan menestykselle pidetään mittaamattomana. Pohjoismailla koettiin olevan kulttuuriyhteys ja yhteenkuuluvuuden identiteetti, jotka olivat historiallinen osa suomalaisuutta. Euroopan yhteisöllä oli selvä vaikutuksensa jo 1993, sillä maiden kulttuuri-identiteetin haluttiin Euroopan yhteisissäkin projekteissa pysyvän turvattuna ja suojattuna.¹³⁵ Kulttuurilaitokset

¹³⁰ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2291.

¹³¹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2293.

¹³² Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

¹³³ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

¹³⁴ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 1.

¹³⁵ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 3-4.

nähdään selonteossa edelleen tärkeänä kulttuurin jakelun, tuotannon ja uusiutumisen sekä kansallisen identiteetin rakentajina¹³⁶.

Myös uusimmassa selonteossa mainitaan, että kulttuuri ja taide työstävät yksilöllistä ja yhteisöllistä identiteettiä. Jo koulujen taito- ja taideaineiden sanotaan olevan erityisen tärkeitä ihmisen persoonallisuuden, identiteetin ja itseluottamuksen ja yhteisöllisyyden kehityksessä.¹³⁷ Nimenomaan kulttuuriperintöä pidetään niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin identiteettien rakentajana sekä paikallisesti ja kansallisesti että globaalisti. Selonteossa huomioidaan kulttuurisen moninaisuuden lisääntyminen: kielen vaikutusta ja kansallisia kieliämme (suomi, ruotsi, saame, romanikieli ja suomalainen viittomakieli) pidetään yhä tärkeänä, mutta uutena ajatuksena esille nousee kulttuurinen lukutaito. Moninaisuuden ymmärtäminen ja suvaitseminen ovat tavoiteltavia asioita - suomalaisten tulee ymmärtää sekä eri alakulttuurien että etnisten ryhmien ja vähemmistöjen tarjoamat luovat resurssit.¹³⁸ Toisaalta taas muistutetaan, että ”Yhteisöllisyyden hakiessa uusia muotoja on myös tärkeää, että Suomessa säilyy kansallista identiteettiä ja kansallisia kieliä tukeva julkisen palvelun radio- ja televisio toiminta”.¹³⁹

Eri vuosien selonteot näkevät kaikki kulttuurin olevan olennainen osa identiteetin rakentumista, ne vain katsovat aihetta erilaisista näkökulmista ja konteksteista. Suomalaisen omaleimaisen kulttuurin ja identiteetin korostuneesta suojelemisesta on siirrytty ajattelemaan suurempia kokonaisuuksia ja yhteisöjä. Eurooppalaisuus ja monikulttuurisuus ovat tulleet osaksi suomalaisuutta ja kulttuuriperintöämme ja tämän koetaan olevan enemmän mahdollisuus kuin uhka kulttuurillemme.

¹³⁶ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 6.

¹³⁷ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 11.

¹³⁸ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 4-5; 7-8.

¹³⁹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 9.

6.3.2 Taide ja yhteiskunta

Kulttuuripolitiikkaa pidettiin 1970-luvun lopussa olennaisena osana yleistä yhteiskuntapolitiikkaa, joten myös taidepoliittisessa selonteossa keskitytään paljon taiteen ja yhteiskunnan yhteistyöhön ja toisiinsa vaikuttamiseen. Taiteen kautta koettiin olevan mahdollista vaikuttaa ja reagoida yhteiskunnallisiin oloihin, arvostuksiin ja ”yhteiskunnalliseen tietoisuuteen”. Taidepolitiikka nähdään tärkeänä vaikuttajana siihen, että yhteiskunnan jäsenet osallistuvat yhteiskunnalliseen kehittämiseen ja vuorovaikutukseen. Taidepoliittisen selonteon mukaan ”Sen lisäksi, että taidepolitiikka estää jäseniensä syrjäytymistä ja vieraantumista, se vähentää ”henkistä turtumusta”, joka johtuu yhteiskunnan rakenteiden muuttumisesta, kuten kaupungistumisesta, työelämän muutoksesta ja huonotasaisen massaviihteen lisääntymisestä.”¹⁴⁰ Selonteossa tuodaan useaan otteeseen esiin, miten kulttuuripolitiikka on epäonnistunut yhteiskunnallisessa tehtävässään: se ei ole pysynyt yhteiskunnan rakennemuutosten perässä. Keskeiseksi ongelmaksi mainitaan se, että maassamuuttoliikkeen aiheuttama juurettomuus johtaa ”rutiininomaisiin ja kapean kaupallisen tarjonnan mukaisiin ajankäytön muotoihin.”¹⁴¹

Taidepolitiikassa tehtiin 1970-luvulla useita eri mietintöjä ja suunnitelmia, joiden tavoitteena on ollut taiteen ja kulttuurin liittäminen luonnolliseksi osaksi yhteiskunnan palveluita ja lisätä valtion tukia. Taidepoliittisen selonteon mukaan ”Taustalla oli myös huoli kansallisen omaleimaisen taiteen ja kulttuurielämän toimintaedellytysten turvaamisesta voimakkaasti teknistyvässä ja integroituvassa maassa.”¹⁴²

Kulttuuritoimintakomitea pyrki kulttuuriseen tasa-arvoon, eli siihen, että kaikilla olisi samanlaiset mahdollisuudet taiteen ja kulttuurin kokemiseen ja tekemiseen. Komitean mukaan taidepolitiikka voi tehdä töitä tasa-arvon puolesta tarjoamalla samat mahdollisuudet omaehtoiseen luovaan toimintaan kaikille: ”Ilmaisuvapauden

¹⁴⁰ Taidepoliittinen selonteko 1978, 26.

¹⁴¹ Taidepoliittinen selonteko 1978, 1.

¹⁴² Taidepoliittinen selonteko 1978, 22.

vallitessa taide voi täyttää myös yhteiskunnallisen tehtävänsä: arvojen uudistamisen ja yhteiskunnallisen tietoisuuden lisäämisen.”¹⁴³

Taidekomitea lausui mietinnössään, että ”Taide on osa nykyaikaisen kulttuuriyhteiskunnan elämää. Se on kansakunnan olemassaolon välttämätön ja korvaamaton ilmaus ja oikeutettu saamaan tämän mukaisen vakiinnutetun aseman ja yhteiskunnan tuen.”¹⁴⁴ Yhteiskunnalla koettiin olevan vastuu taiteen kehittämisestä ja taiteella itseisarvo kansakunnan olemassaolon ilmauksena.¹⁴⁵ Taidepoliittisessa selonteossa koetaan, että ”Taide- ja muu kulttuuritoiminta syventävät ja laajentavat sosiaalista kanssakäymistä ja vuorovaikutusta yhteiskunnan sisällä.”¹⁴⁶ Yhteiskunnan kehittämisen koettiin olevan tärkeää kulttuurin kannalta: ”Taiteen ja muun kulttuuritoiminnan kannalta merkittäviä ja perustaa luovia ovat mm. koulutustason yleiseen kohottamiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen turvallisuuteen, kuten esim. työllisyyteen ja asumisturvaan liittyvät sekä yhteiskunnallisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen liittyvät toimenpiteet.”¹⁴⁷ sillä ”Aktiiviset toimet tällä alueella johtavat yleisen tasa-arvon lisääntymiseen, kansanvallan laajentumiseen ja yhteiskunnan toiminnallisiin parannuksiin.”¹⁴⁸ Selonteon mukaan ”taidepolitiikan avulla voidaan osaltaan parantaa kansalaisten mahdollisuuksia ja lisätä heidän kykyään ja välineitään hallita itseään ja ympäröivää todellisuutta sekä aktiivisesti vaikuttaa ja osallistua yhteiskuntaan. Taide- ja muu kulttuuritoiminta syventävät ja laajentavat sosiaalista kanssakäymistä ja vuorovaikutusta yhteiskunnan sisällä.”¹⁴⁹

Ensimmäisessä kulttuuripoliittisessa selonteossa kulttuuripoliittikka nähdään tärkeänä osana muuta yhteiskuntapolitiikkaa. Yhteiskunnan muutosten merkittävyys

¹⁴³ Taidepoliittinen selonteko 1978, 20.

¹⁴⁴ Taidepoliittinen selonteko 1978, 19.

¹⁴⁵ Taidepoliittinen selonteko 1978, 19.

¹⁴⁶ Taidepoliittinen selonteko 1978, 26–27.

¹⁴⁷ Taidepoliittinen selonteko 1978, 26–27.

¹⁴⁸ Taidepoliittinen selonteko 1978, 26–27.

¹⁴⁹ Taidepoliittinen selonteko 1978, 26.

huomioidaan samoin kuin taidepoliittisessa selonteossa mutta ei niin huolestuneeseen sävyyn. Kulttuuri nähdään mahdollisuutena vaikuttaa positiivisesti muutoksiin: ”Yhdyskuntien suunnittelua ja asumisen tasoa voidaan toisaalta laadullisesti parantaa lisäämällä kulttuuritarjontaa ja ottamalla asukkaiden kulttuuritarpeet huomioon. Päivähoidon ja vanhustenhuollon sisältöä voidaan kulttuuritoiminnalla rikastaa. Työvoimapolitiikassa ja työpaikkojen suunnittelussa kulttuurinäkökohtien huomioon ottaminen lisää viihtyvyyttä ja työmotivaatiota.”¹⁵⁰

Vuonna 1993 kulttuurin nähtiin olevan ”lähtökohtana tulevaisuuden yhteiskunnan rakentamisessa: kulttuurin avulla rakennetaan arvoja, identiteettiä, luovaa ongelmanratkaisukykyä, valmiuksia monipuoliseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen.”¹⁵¹ ja ”Kulttuurin julkisella tuella rakennetaan kansallisen kulttuurin edellytyksiä sekä tasapainoista ja kestävästä yhteiskuntapolitiikkaa. Näin edistetään moniarvoista, henkisesti vireää ja uudistumiskykyistä yhteiskuntaa.”¹⁵²

Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta arvioi, että yleinen yhteiskuntapolitiikka ei ota riittävässä määrin huomioon taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia, vaikuttavuutta ja yhteistyömahdollisuuksia. Se kuitenkin pitää pohjoismaisen kulttuurisen hyvinvointivaltion mallia onnistuneena ja haluaa huolehtia sen perusedellytyksenä pitämästään kulttuurisesta selkärangasta.¹⁵³

6.3.3 Taide itseisarvona

Valtion taidekomitean mietinnössä mainittiin 1965, että ”Taide on osa nykyaikaisen kulttuuriyhteiskunnan elämää. Se on kansakunnan olemassaolon välttämätön ja korvaamaton ilmaus ja oikeutettu saamaan tämän mukaisen vakiinnutetun aseman ja yhteiskunnan tuen.”¹⁵⁴ Vuoden 2010 selonteossa sanotaan, että ”Taide ja kulttuuri

¹⁵⁰ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2283.

¹⁵¹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 18.

¹⁵² Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 18.

¹⁵³ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 15.

¹⁵⁴ Taidepoliittinen selonteko 1978, 19.

ovat ihmisenä olemisen itseisarvoisia ja välttämättömiä perusasioita. Yhteiskunnalla on vastuu taiteen kehittämisestä ja taiteella itseisarvo kansakunnan olemassaolon ilmauksena.” sekä ”Taiteen ja kulttuurin laaja-alainen merkitys ihmisen itseisarvoisena perustarpeena on tullut yhä tärkeämmäksi ja se vahvistuu edelleen tulevaisuudessa.”¹⁵⁵ Taiteesta puhutaan siis sekä vanhimmassa että uusimmassa selonteossa lähes samoin sanoin itseisarvoisena olemassaolon ilmauksena.

6.3.4 Taide ja luovuus

Selonteissa puhuttiin luovuudesta vähemmän, kuin olisi voinut kuvitella. Vuoden 1993 selonteossa luovan työn arvostuksen lisäämisen nähdään olevan kulttuuripolitiikan keskeisiä tavoitteita. Tavoitteet saavutetaan selonteon mukaan mm. tekijänoikeuslainsäädäntöä kehittämällä: kansallisen luovan toiminnan turvaa se, että tekijöillä on sekä taloudelliset että moraaliset oikeudet töihinsä. Luovan työn suojaamisen sanotaan kasvattavan kansakunnan henkistä pääomaa.¹⁵⁶

2010 tavoitteita on ilmeisesti saavutettu sillä luovuuden merkitys korostuu. Luovuuden sanotaan olevan ”kyky yhdistellä asioita ja merkityksiä uusiksi kokonaisuuksiksi ennen kokemattomalla tavalla”¹⁵⁷ ja sen edellytyksinä pidetään ihmisten henkistä liikkuvuutta, ajattelun avaruutta, elämänympäristön monimuotoisuutta ja joustavuutta sekä mahdollisuutta leikkiin ja kokeiluun. Taiteessa, kulttuurissa ja tieteessä luovuudella sanotaan olevan itseisarvoinen sisällöllinen merkitys ja ammatillinen perusta.¹⁵⁸ Luovuuden sanotaan olevan ihmiselle synnynnäistä ja luontaista. Vapaan luovan ilmaisun katsotaan synnyttävän taidetta ja kulttuuria ja luovan pääoman vaikuttavan kaikkeen yhteiskunnassa ja olevan osa yhteiskunnan sosiaalista pääomaa.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3-4.

¹⁵⁶ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 14.

¹⁵⁷ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 10.

¹⁵⁸ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 10

¹⁵⁹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3-4.

6.4 Hyöty-diskurssi

Hyöty-diskurssiin olen sisällyttänyt teemat, joiden yhteydessä puhutaan taiteen ja kulttuurin hyödyistä ja hyödyntämismahdollisuuksista.

6.4.1 Taide hyödykkeenä

Vuoden 1993 taidepoliittisessa selonteossa todettiin, että ”Taideharrastus muuttuu harrastamisesta kohti entistä tavoitteellisempaa taideopiskelua. Perinteisten taidelaitosten rinnalle tulevat uudet taidemuodot, joilla on oma uusi yleisönsä. Yhtenäiskulttuurista siirrytään jatkuvasti kohti erityisryhmien kulttuuria. Kulttuuri- ja taidetarjonnan on syytä joustaa vastaamaan yhä eriytyneempien kulttuurien tarpeita.”¹⁶⁰ Taiteen perusopetuksen koettiin johtavan tavoitteellisempaan taideharrastukseen ja sen sanottiin toimivan humanististen arvojen välittäjänä ja uudistajana.¹⁶¹ Selonteossa huomioidaan, että ”Viime vuosina on yhä selvemmin alettu nähdä, että taiteeseen ja kulttuuritoimintaan sijoitetut julkiset varat palautuvat mitä moninaisimpia teitä, esim. yleisen aktiviteetin ja viihtyvyyden lisääntymisenä tai suoranaisin säästöinä yhteiskunnan kehitykseen. Aktiiviset toimet tällä alueella johtavat yleisen tasa-arvon lisääntymiseen, kansanvallan laajentumiseen ja yhteiskunnan toiminnallisiin parannuksiin.”¹⁶²

1993 kulttuuripoliittisessa selonteossa ennakoitaan, että markkinatalouden osuus tulee lisääntymään kulttuurin alalla ja kaupallisen sekä ei-kaupallisen kulttuurin raja muuttuu epäselvemmäksi. Myös ”Kulttuurin laatua ja tuloksellisuutta korostetaan yhä enemmän” vaikka ”on syytä muistaa, että taloudelliset ja rahassa mitattavat arvot eivät voi olla kulttuurin ja taiteen laadun määrääviä mittareita.”¹⁶³ Kansainvälisen kulttuuriyhteistyön osuudessa puhutaan markkina-alueista, joille voidaan viedä

¹⁶⁰ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 49.

¹⁶¹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 49.

¹⁶² Taidepoliittinen selonteko 1978, 26–27.

¹⁶³ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 2.

koulutus-, kulttuuri- ja tutkimuspalveluja, eli kulttuuri nähdään mahdollisena vientituotteena.¹⁶⁴

Selonteossa tuodaan ensimmäistä kertaa selkeästi esille tekijänoikeusasiat. Luovan työn moraalisten oikeuksien edistämisen lisäksi hallitus näkee tärkeänä taloudellisista oikeuksista kiinnipitämisen. Lainsäädäntö sekä turvaa luovalla alalla investointeja että ”edistää kulttuurin tuotantoa vahvistamalla sen taloudellista pohjaa.”¹⁶⁵ Myös tekijänoikeuden suuri kansantaloudellinen merkitys on huomattu – jo vuonna 1988 tekijänoikeudellisten alojen jalostusarvo oli 2,92% BKT:sta eli 13 miljardia markkaa. Tekijänoikeusasioiden lisäksi kulttuuriteollisuus nousee vuoden 1993 selonteossa esille esimerkiksi kulttuuripalveluiden rahoittajana.¹⁶⁶

Vuoden 2010 selonteossa huomioidaan heti alussa, että taide ja kulttuuri vaikuttavat taloudelliseen toimintaan sekä suoraan että välillisesti.¹⁶⁷ Selonteossa mainitaan: ”Yhteiskunnallisessa keskustelussa asetetaan usein vastakkain kulttuuri ja taide itsessään arvokkaana toimintana ja hyötyä tuottavana välinearvoisena toimintana. Ristiriidan sijaan ne kuitenkin edellyttävät toisensa ja niiden välillä on jatkuva vuorovaikutus. Päämäärätön kokeileva taide on uusiutumisen edellytys.”¹⁶⁸ Tekijänoikeus, jonka edelleen koetaan turvaavan luovaa työtä ja tukevan kulttuurialoja taloudellisesti, on selonteon mukaan kuitenkin haastavassa tilanteessa, sillä sille ”tärkeä jako yksityisen ja julkisen, ei-kaupallisen ja kaupallisen toiminnan välillä hämärtyy.”¹⁶⁹ Kulttuuria pidetään tärkeänä taloudellisena voimavarana muun muassa kehittyvien maiden kasvussa: ”Kulttuuri on henkiseen pääomaan perustuvaa taloutta sekä tuotteiden ja palveluiden kauppaa, jota voidaan käyttää tietoisesti

¹⁶⁴ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 3.

¹⁶⁵ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 14–15.

¹⁶⁶ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 15; 18.

¹⁶⁷ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3.

¹⁶⁸ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 4.

¹⁶⁹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 9.

edistämään yhteiskuntakehitystä.”¹⁷⁰ Kulttuurin nähdään olevan yhä enemmän myös keskeinen alueellinen kehitystekijä.¹⁷¹

Suomessa on moniin muihin maihin verrattuna paljon kulttuurialan työpaikkoja, ja alan osuus BKT:sta on suurempi kuin monissa muissa maissa, mutta kulttuurin toimialan taloudellisen merkityksen sanotaan kasvaneen myös kansainvälisesti. Kulttuuri- ja elämysteollisuudella menee hyvin ja taiteen kulutuksen uskotaan kasvavan muun muassa siitä syystä, että länsimaissa arvostetaan yhä enemmän aineetonta kulutusta.¹⁷² Kulttuurin taloudessa halutaan kehittää kulttuuriyrittäjyyden ja kulttuuriviennin edellytyksiä, kulttuurin tuotteistamista, konseptointia, liiketalousosaamista ja markkinointia, jotta viennin osuus kasvaisi suhteessa tuontiin.¹⁷³

Selonteossa hallitus muistuttaa, että:

”Kulttuurin kansantaloudellista merkitystä ei voi mitata ainoastaan yritysten liikevaihdon tai työllistymislukujen mukaan. Kansantaloudellisesti merkittäviä ovat kulttuurin vaikutukset ihmisten henkiseen hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä suvaitsevaisuuden ja keskinäisen ymmärryksen ja luottamuksen edistämiseen monikulttuurisessa Suomessa. Kulttuuri on myös tärkeä osa kansainvälistä Suomi-kuvaa, joka voi edistää Suomen kilpailukykyä, matkailuelinkeinoa ja vientiteollisuutta kansainvälisillä markkinoilla.”¹⁷⁴

¹⁷⁰ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 9.

¹⁷¹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 15.

¹⁷² Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 17–18.

¹⁷³ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 18.

¹⁷⁴ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 19.

Taidetaustaisen osaamisen hyödyntämisen uskotaan kehittävän kulttuuri-intensiivistä yhteiskuntaa, tuotantoja, markkinoita ja työllisyyttä. Kulttuurisen pääoman sanotaan olevan osa sosiaalista pääomaa, jonka keskeisin voimavara on luovuus.¹⁷⁵

6.4.2 Taide työnä

Taiteilija-apurahat ja taiteenharjoittajien saama julkinen tuki lisääntyivät paljon 1970-luvulle tultaessa. Taiteilijoiden työtä haluttiin tukea yhä enemmän: taidepoliittinen selonteko kertoo, että ”Kansallisen taiteen elinvoimaisuus ja omaleimaisuus riippuvat viime kädessä maan luovasta taiteilijakunnasta sekä taiteilijoiden henkisistä ja aineellisista toimintamahdollisuuksista maassamme.”¹⁷⁶ Taiteilijoita haluttiin tukea omaleimaisuuden ja elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi, eli oman kansallisen identiteetin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

1980-luvun selonteossa apurahojen ja muun suoran tuen lisäksi korostetaan myös välillisen tuen antamista, kuten työskentelytilojen ja julkisten taidehankintojen lisäämistä. Kulttuurityöntekijöiden hyvinvointiin ja kulttuurin tuotantorakenteiden toiminnan jatkuvuuteen kiinnitetään selonteossa enemmän huomiota muun muassa tekijänoikeuksia kehittämällä. Työttömyys-, sosiaaliturva-, vero- ja eläkejärjestelmien kehittäminen taideammateissa toimiville sopivaksi ja joustavammaksi nähtiin tavoitteena.¹⁷⁷ 1982 selonteon mukaan: ”Inhimillistä panosta ei kulttuuri- ja vapaa-aikatoiminnassa voida korvata automaatiolla. Kulttuuripalvelujen laajentaminen tapahtuu ennen kaikkea alan työntekijöitä lisäämällä ja näiden koulutusta lisäämällä.”¹⁷⁸

Vuonna 1993 valtion tuen taiteilijoille nähdään olleen merkittävänä mahdollistajana taiteilijoiden työskentelyyn. Työskentelyedellytyksiä halutaan selonteossa kuitenkin parantaa yhä enemmän muiden keinojen kuin rahallisen tuen avulla. Tukea halutaan

¹⁷⁵ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 19–20.

¹⁷⁶ Taidepoliittinen selonteko 1978, 28.

¹⁷⁷ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2289–2290.

¹⁷⁸ Kulttuuripoliittinen selonteko 1982, 2286.

kehittää jatkossa ”valtionaloudellisten voimavarojen mukaan” ja halutaan pyrkiä siihen, että taiteilijat voisivat itsenäisesti tulla toimeen varsinaisella taiteellisella työllään. Vaikka esimerkiksi tekijänoikeusjärjestelmän kehittyminen luo uusia toimeentulomahdollisuuksia, niin perinteisestä valtionapujärjestelmästä halutaan kuitenkin pitää kiinni ja sitä halutaan kehittää joustavammaksi, uuteen kannustavaksi, aloittelevat taiteilijat huomioivaksi ja kansainvälistymistä tukevaksi. Julkisen sektorin ja taideinstituutioiden mahdollisuuksia työllistää taiteilijoita halutaan kehittää esimerkiksi taidemäärärahoilla.¹⁷⁹ 1993 taiteen ja kulttuurin tuet olivat muuttamassa muotoaan, ja vaikka taide tukeutuukin yhä paljon valtion rahoitukseen, niin myös: ”Kulttuuri- ja taidetarjonnan ilmenemismuotoihin vaikuttavat merkittävästi myös valtion välilliset toimet kuten verotus- ja sosiaalipolitiikka sekä lainsäädäntö.” Valtio ei ollut laman kourissa enää yhtä valmis tukemaan taidetta suoralla rahalla, vaan sen halutaan yhä enemmän tulevan toimeen omillaan.

2010 selonteossa suhtautuminen taiteen ja työn yhteyteen on muuttunut huomattavasti edellisiin selontekoihin verrattuna. Taidealat nähdään mahdollisuutena pakollisen tuettavan ja tuottamattoman pahan sijaan. Selonteossa huomioidaan, että kulttuurin ja taiteen työllistävyys on nousussa, ja taiteen ja kulttuurin ammatteihin suuntaavaa koulutusta on paljon. Vaikka perinteisten kulttuurialojen työllistävyysaste ei olekaan suuri, niin erilaiset alan sovellukset ovat lisääntymässä, ja niistä ollaan yhä kiinnostuneempia sekä työntekijöinä että kuluttajina. Yhteiskunnastamme on tullut kulttuuri-intensiivinen. Myös yrittäjäyys, osuuskuntamuotoisuus ja verkostomaiset yrityskeskittymät ovat nousussa.¹⁸⁰ Yhteisöllisyys lisääntyy ja ”hybriditaiteet ja poikittaiset kokeilut eri taiteenalojen sekä tieteen ja taiteen rajapinnoilla ovat keskeisiä innovointiympäristöjä.”¹⁸¹ 2010 hallitus pitää valtion taloudellista tukea taiteelle ja kulttuurille yhä olennaisena mutta huomauttaa, että tulevaisuudessa rahoitusta tullaan tarvitsemaan yhä enemmän yksityisten ja kolmannen sektorin

¹⁷⁹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 11–12.

¹⁸⁰ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3; 12; 19.

¹⁸¹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3.

toimijoiden kautta.¹⁸² Valtio siis pyrkii yhä 1993 hallituksen mukaisesti löytämään taiteelle jonkin muun kuin julkisen sektorin tukea.

6.4.3 Taide ja hyvinvointi

Selonteissa puhutaan taiteen ja kulttuurin vaikutuksesta fyysiseen ja erityisesti henkiseen hyvinvointiin. 1978 vuoden taidepoliittisen selonteon mukaan ”Taidepolitiikan perimmäisenä tarkoituksena on turvata yhteiskunnan jäsenille tilaisuus henkiseen kasvuun sekä sisällöltään rikkaaseen ja tietoiseen elämään.”¹⁸³ Uudella kulttuurilla nähtiin kuitenkin olevan kääntöpuolensa: ”Kulttuuriteollisuuden ongelmat ovat kärjistyneet nuorimmissa ikäryhmissä. Tämän vuoksi selvitetään mahdollisuudet rajoittaa erityisesti lasten ja nuorten kehitystä vakavasti vaarantavan aineiston maahantuontia ja levittämistä sekä lisätään vaihtoehtoisen, korkeatasoisen aineiston tarjontaa.”¹⁸⁴ 1980-luvun selonteossa mainitaan, että ”Kansallinen taide-elämä on suomalaisen sivistysvaltiokäsityksen perustava elementti. Taiteet ovat olennainen osa kansakunnan voimavaroja, luovuutta ja henkistä hyvinvointia.”¹⁸⁵

Selonteossa kulttuurin tulevaisuudesta hyvinvointi nousee esille useissa kohdissa. Taiteen ja kulttuurin sisältöjen sanotaan ”tuottavan edellytykset hyvälle elämälle ja yhteisöjen hyvinvoinnille”.¹⁸⁶ Hyvinvoinnin ja kulttuurin yhteys näkyy käytetyissä termeissä ja ilmauksissa, kuten ilmauksessa kulttuurinen hyvinvointiyhteiskunta.¹⁸⁷ Myös rikas kulttuuriympäristö koetaan hyvinvointia lisääväksi tekijäksi. Kaikki rakennetusta ympäristöstä ruokakulttuuriin ja aistikokemuksiin vaikuttavat hyvinvointiimme sekä luovuuteemme, ja kaikilla sanotaan olevan oikeus visuaalisesti

¹⁸² Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 17.

¹⁸³ Taidepoliittinen selonteko 1978, 26.

¹⁸⁴ Taidepoliittinen selonteko 1978, 30.

¹⁸⁵ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 9.

¹⁸⁶ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3.

¹⁸⁷ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 3

hyvään ympäristöön.¹⁸⁸ Selonteossa todetaan: ”Taiteella ja kulttuurilla on todettu olevan merkittäviä hyvinvointia lisääviä vaikutuksia. Ne tuovat merkityksellisyyttä elämään, voimauttavat, osallistavat ja vahvistavat arjen toimijuutta, edistävät sosiaalista koheesiota ja ehkäisevät syrjäytymistä. Taidetta ja kulttuuria voidaan hyödyntää menestyksellisesti esimerkiksi hoito- ja hoivatyössä, terveydenhuollossa, työelämässä, terapiassa ja kotouttamisessa.”¹⁸⁹

6.4.4 Taide harrastuksena

Taidepoliittinen selonteko nostaa tavoitteeksi taidekoulutuksen ja -kasvatuksen kehittämisen mm. ”omakohtaisen taideharrastuksen vireyttämiseksi”. Taidekasvatuksella myös ”luodaan edellytykset massaviihteen passiivisen käytön sijasta korkeatasoisten taidepalvelusten aktiiviseen hyväksikäyttöön ja omaehtoisen kulttuuritoiminnan kehittämiseen.”¹⁹⁰ Selonteossa huomioidaan, että omakohtainen harrastus mahdollistaa kokemuspäivän avartamisen, ilmaisun kehittämisen sekä henkisen kasvun.¹⁹¹

1993 vuoden selonteko korostaa Suomen kansalaisten laajaa kulttuuriharrastamisen määrää. Taide- ja kulttuurielämän sanotaan olevan rakentunut järjestömuotoisuudelle ja harrastamiselle, ja ”Omaehtoinen taiteen ja kulttuurin harrastus sekä kulttuuritilaisuuksiin osallistuminen virkistää monen suomalaisen päivää.”¹⁹² Ennen julkisella tuella pyrittiin saamaan ihmisiä harrastamaan, mutta omaehtoinen kulttuuriharrastaminen on kuitenkin sähköisten viestimien kehittymisen myötä vähentynyt: ”Aikuisten oma taiteen ja kulttuurin harrastaminen ja kulttuuripalveluiden käyttö on viime aikoina hieman vähentynyt. Suomalaisten kulttuuriharrastusten muutos näyttää ennakoivan laajempia muutoksia. Vanhempien ikäpolvien omiksi

¹⁸⁸ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 6.

¹⁸⁹ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 9.

¹⁹⁰ Taidepoliittinen selonteko 1978, 28.

¹⁹¹ Taidepoliittinen selonteko 1978, 29.

¹⁹² Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 11.

kokemat taide- ja kulttuuriharrastukset eivät saa nuorilta vastakaikua.”¹⁹³ Taide koetaan siis virkistävänä irtiottona arjesta, mutta sen suosio irtioton tapana on selonteon mukaan hiipumassa. Vanhat ja uudet sukupolvet ovat selvästi sähköisen median kehittymisen myötä löytäneet muita vapaa-ajan vieton muotoja.

Harrastamisen koetaan 1993 kulttuuripoliittisessa selonteossa muuttuvan jatkuvasti kohti tavoitteellisempaa taideopiskelua, jonka vuoksi uuteen taiteen perusopetuksen järjestelmään on selonteon mukaan erityisesti panostettu. 2010 taidekasvatuksen järjestelmän kerrotaan olevan vahva, sillä sitä harjoitetaan aina päiväkodeista koko koulutusjärjestelmän ja vapaan sivistystyön läpi. Maksullisen taiteen perusopetuksen sen sijaan sanotaan edelleen olevan hyvin yksipuolista ja tavoittavan vain harvat.¹⁹⁴ Koska taiteen perusopetukseen on koulutusjärjestelmässä panostettu, sen koetaan toisaalta kuuluvan kaikille, mutta samalla johdattavan tavoitteellisempaan taidetoimintaan. Vaikka kulttuuripoliittisessa selonteossa ei suoraan sanotakaan, mitkä taideopetuksen tavoitteet ovat, on selvää, että pelkkä virkistäytyminen ei enää riitä tavoitteeksi.

¹⁹³ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 11.

¹⁹⁴ Selonteko kulttuurin tulevaisuudesta 2010, 11.

7 TAITEEN KÄSITTEEN MUUTOS JA MUUTOKSEEN VAIKUTTANEET TEKIJÄT TAIDE- JA KULTTUURIPOLIITTISISSA SELONTEOISSA

Tarkasteltaessa tarkemmin rakentaja- ja hyötydiskursseja voi todeta, että taiteen ja kulttuurin käsitteen käyttö on selonteoissa muuttunut. Kahden diskurssin yhtenä selvänä erona on se, että rakentaja-diskurssiin liittämistä teemoista on paljon enemmän esimerkkejä aikaisemmissa selonteoissa ja hyöty-diskurssista taas löytyy enemmän esimerkkejä uudemmista selonteoista. Lähes kaikki teemat nousevat esille kaikissa selonteoissa niiden ajankohdasta riippumatta, mutta painotuseroja selonteoissa on selvästi olemassa.

Rakentaja-diskurssin vahvat teemat yhteiskunnallisuus ja identiteetti koettiin varsinkin kahdessa ensimmäisessä selonteossa erityisen tärkeiksi. Vasemmistosta nousi 1960-luvulta lähtien kiinnostus kulttuurin tukemiseen sekä kulttuurihallinnon kehittämiseen. Kansalaisten yhteiskunnallista osallistumista haluttiin lisätä muun muassa taiteen ja kulttuurin keinoin. Samalla suomalaista kansallista identiteettiä haluttiin vahvistaa ja turvata kansainvälistyvässä maailmassa tukemalla kotimaisen taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia. Taiteella ja kulttuurilla koettiin olevan itseisarvo ja niistä tuli tärkeä osa yhteiskuntapolitiikkaa. Kulttuurista haluttiin tehdä kaikille saavutettava yhteiskunnallinen palvelu. 1993 vuoden selonteon saatteeksi-osiossa kerrataan aiempien vuosikymmenten tapahtumia ja asenteita:

”Nykyisen taide- ja kulttuuripolitiikan perusta luotiin 1960-luvulla. Silloin korostettiin taiteen asemaa ja nähtiin siinä itseisarvo. Valtion taidekomitean (1965) mukaan ”taide suorittaa sosiaalista funktiotaan olemalla taidetta”. Seuraavalla vuosikymmenellä taidepolitiikassa löydettiin osallistumisen periaate. Sen mukaisesti tuettiin kulttuuripalvelujen jakelua ja ihmisten omaehtoista kulttuuritoimintaa. Taiteen käsite ja yleisö nähtiin aiempaa laajemmin. Kulttuurista puhuttiin palveluina, niiden tehokkaampi ja

tasaisempi tarjonta otettiin osaksi yhteiskuntapolitiikkaa, jonka tavoitteena on tasa-arvoinen ja palvelutasoltaan korkea yhteiskunta.”¹⁹⁵

Suhtautuminen taiteeseen ja kulttuuriin on sidoksissa aikaansa. Kari Ilmonen on tutkimuksessaan hahmottanut aikasidonnaisuutta ja muutoksia. Ajallisesti ensimmäisen kahden selonteon aikaan hänen mukaansa: ”hyvinvointivaltion 1960- ja 1970-luvuilla synnytyssä ”institutionalisessa kulttuuripolitiikassa” oikeutettiin taiteen ja kulttuurin olemassaolo humanistisilla, ”universaaleilla” arvoilla ja sosiaalipoliittisilla tehtävillä. Kulttuuripalvelujen saavutettavuuden kannalta puhuttiin yleisesti alueellisesta ja sosiaalisesta tasa-arvosta”¹⁹⁶. Hänen mukaansa kuitenkin 1990-luvun aikana kulttuurikeskusteluihin ilmestyi erinäisistä syistä hyötynäkökulma:

”Tosiasia kuitenkin on, että 1990-luvulla taide- ja kulttuurilaitosten, kulttuuritapahtumien ja taiteilijoiden asemasta ja toiminnasta on keskusteltu yhä yleisemmin konkreettisen hyödyn näkökulmasta. Tällainen diskursiivinen käänne ainakin Suomessa on kytkettävissä markkinatalousideologian voittokulkuun ja globalisaatioon, kulttuurin ja talouden EU-integraatioon, 90-luvun ensimmäisen puoliskon taloudelliseen lamaan ja julkisen vallan rahoituskriisiin sekä hyvää vauhtia todelliseksi myyiksi muodostuvan tulosvastuu- ja yrittäjyysajattelun läpimurtoon kansainvälisenä, kansallisena, alueellisena ja paikallisena pelastusoppina.”¹⁹⁷

Vuoden 1993 kulttuuripoliittisessa selonteossa huomioidaan selkeästi kulttuurimaailmaa koskenut muutos hyvinvointivaltion kantokyvyssä, kulttuurikäsitteissä sekä yhteiskunnassa. Esimerkiksi kun 1970-luvulla vielä oltiin kovin huolissaan siitä, miten teknologinen kehitys vaikuttaa kulttuurin kokemiseen ja laatuun, on 1990-luvulla jo hyväksytty se tosiasia, että tiedotusvälineet ja kulttuuriteollisuus ovat nousseet vahvasti perinteisen taiteen rinnalle. Selonteon saateeksi-osiossa kerrotaan, että 1990-luvulla tärkeää on taiteen ja kulttuurin

¹⁹⁵ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, saateeksi-osio.

¹⁹⁶ Ilmonen 2002, Hyvinvointivaltiollisesta kulttuuriteolliseen näkökulmaan: ilman ristiriitoja?

¹⁹⁷ Ilmonen 2002, Hyvinvointivaltiollisesta kulttuuriteolliseen näkökulmaan: ilman ristiriitoja?

taloudellinen hyöty ja laatu. Vaikka kulttuurin arvoa ei voi edelleenkaan hallituksen mielestä mitata rahalla, sen taloudelliset mahdollisuudet on huomattu.¹⁹⁸ Kulttuurin hyvinvointivaltion kasvu hidastui 1990-luvulle tultaessa, ja markkinatalouden osuuden uskottiin kasvavan myös kulttuurin alalla sen lisäksi, että kaupallisen ja ei-kaupallisen kulttuurin rajan uskottiin himmenevän.¹⁹⁹

Yhteiskunnallinen muutos 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa muutti ratkaisevasti taide- ja kulttuuripoliittisten selonteiden tapaa puhua taiteesta ja kulttuurista. Taiteen käsite on selonteissa liukunut itseisarvoisesta tukijasta ja rakentajasta kohti rikastuttavaa mutta hyödynnettävää käsitettä. Risto Heiskala kuvaa Suomen 1980-luvulla tapahtunutta ja ihmisten ajatusmaailmaan syvästi vaikuttanutta yhteiskunnallista muutosta muutokseksi suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskunnaksi.²⁰⁰ Kaisu Kumpulainen tuo vuoden 2003 valtion taide- ja taiteilijapoliittista ohjelmaa käsittelevässä pro gradu -työssään esille kilpailukyvyntä diskurssin. Hän nostaa taloussanastosta ja yritysmaailman sanastosta ammentavan kilpailukyvyntä diskurssin tutkimuksessaan hegemoniseksi diskurssiksi: ”Kilpailukyvyntä diskurssi toimii laajempänä kehyksenä taide- ja kulttuuripoliittiselle keskustelulle, ja vastaavasti uusliberalistinen ideologia ja hallintarationaalisuus on se viitekehys, johon kilpailukyvyntä diskurssi kiinnittyy, ja josta se saa oikeutuksensa.”²⁰¹ Uusimmissa kulttuuripoliittisissa selonteissa on havaittavissa samanlaista sanastoa ja asioiden käsittelyn tapaa, kuin Kumpulaisen tutkimassa ohjelmapaperissa.

Ilkka Heiskanen huomioi edellisten tutkijoiden tavoin 1980-luvulta lähteneen muutoksen kulttuurista puhumisessa:

”Kulttuurin taloudellista ja sosiaalista merkitystä on alettu korostaa perinteisempien merkitysten kustannuksella. Perinteisiä merkityksiä ovat kulttuurin esteettinen itseisarvo (taiteet), kulttuurin asema kansakunnan muistina (kulttuuriperintö) sekä taiteet ja kulttuuri kansallisen identiteetin

¹⁹⁸ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, saateeksi-osio.

¹⁹⁹ Kulttuuripoliittinen selonteko 1993, 2.

²⁰⁰ Heiskala 2006, 36.

²⁰¹ Kumpulainen 2006, 76.

tunnusmerkkeinä (taidelaitokset, muistomerkit, kansainvälisesti tunnetut teokset ja taiteilijat). Kulttuurin itseisarvoisuuteen liittyy näkemys siitä, että sen arvoa ei voi eikä pidä ensi sijaisesta arvioida taloudellisilla tai muilla hyötymittareilla.”²⁰²

Taulukko 2. Poliittiset valtasuhteet valtioneuvostossa selontekojen antamisajankohtina.²⁰³

	1978	1982	1993	2010
Suomen Keskusta	5	6	8	8
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	4	5		
Suomen Kansan Demokraattinen Liitto	3	3		
Liberaalinen Kansanpuolue 2.3.1978 asti	1			
Suomen ruotsalainen kansanpuolue	1	2	2	2
Kansallinen Kokoomus			6	8
Suomen Kristillisdemokraatit			1	
Vihreä liitto				2
Ammatti/virkamies	1	1		

²⁰² Heiskanen 2003, 47.

²⁰³ Hallitukset ja ministerit vuodesta 1917.

Heiskanen tuo esille itseisarvoisen kulttuurin ja nyky-yhteiskunnan konfliktin: sen, miten itseisarvoisesta toiminnasta ei tulisi hakea hyötyä, mutta erityisesti kulttuuri- ja viihdeteollisuuden kasvun, teknologisen kehityksen sekä yhteiskuntamuutoksen myötä sen sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä alettiin tuoda esiin. Taide- ja kulttuurialat joutuvat jopa perustelemaan tukeaan ja olemassaoloaan todistamalla taloudellisen tuottavuutensa sekä hyvinvointia luovan ominaisuutensa.²⁰⁴

Vaikka en aio syventyä tarkemmin poliittisten puolueiden vaikutukseen selonteissa, uskon kuitenkin poliittisten voimasuhteiden muutoksella olevan niihin oma vaikutuksensa. Taulukossa 2 on kuvattu selontekojen antamisen aikana voimassa olleiden hallitusten jäsenten puoluejakauma. Taulukosta on helppo todeta, että niissä on ollut muutoksia. Keskusta ja Suomen ruotsalainen kansanpuolue ovat ainoat puolueet, joilla on ollut kaikkien selontekojen aikana edustajia valtioneuvostossa, muuten hallitusten kokoonpano on siirtynyt selvästi vasemmistopainotteisesta oikeistopainotteisemmaksi. Vuonna 1978 kulttuuriasioista vastaavana ministerinä toimi Kalevi Kivistö (Suomen Kansan Demokraattinen Liitto), 1982 Kalevi Kivistö sekä Kaarina Suonio (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue), 1993 Tytti Isohookana-Asunmaa (Suomen Keskusta) ja 2010 Stefan Wallin (Suomen ruotsalainen kansanpuolue).

²⁰⁴ Heiskanen 2003, 47-49.

8 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni keskeisenä tavoitteena oli selvittää, miten taiteen käsite ja sen merkitys sekä käyttöyhteydet ovat muuttuneet taide- sekä kulttuuripoliittisissa selonteissa vuosien 1978–2010 aikana sekä miten ja keiden toimesta aineistona olevat selonteot on tehty. Tutkimukseni osoittaa, että taiteelle on valtioneuvoston hallinnollisissa teksteissä annettu eri aikoina erilaisia merkityksiä ja että käsitykset ovat muuttuneet yhteiskunnallisten ja poliittisten muutosten myötä.

Diskurssianalyysiä tutkimusmetodinani hyödyntäen löysin selontekoteksteistä kaksi diskurssia, rakentaja- ja hyöty-diskurssin, jotka tukevat alkuperäistä hypoteesiani siitä, että taide on muuttunut 1970-luvulta lähtien yhä enemmän palvelusta hyödykkeeksi: Ensimmäisessä selonteossa taide nähdään kaikille kuuluvaksi, itseisarvoiseksi ja kehittäväksi toiminnaksi, kun taas viimeisimmässä selonteossa taiteen käsite yhdistyy erityisesti hyötynäkökulmiin. Luovan ajattelun ja siitä syntyvien innovaatioiden nähdään olevan tie taloudellisen ja henkisen hyvinvoinnin saavuttamiseen. Vaikka taiteen itseisarvo yhä tunnustetaan, on sen rinnalle noussut vahvasti käsitys hyötyä tuottavasta välinearvosta. Yhä useammin taide liitetään osaksi taiteen, kulttuurin ja luovuuden muodostamaa kokonaisuutta, joka nähdään eri tavoin hyödyllisenä ja hyödynnettävissä olevana.

Selontekojen valmisteluprosessi on viimeisen kahden selonteon osalta muuttunut yhä laajemmin valtion ulkopuolisia tahoja sekä taiteen ja kulttuurin kentän toimijoita kuulevaksi. Ensimmäiset kaksi selontekoa tuotettiin virkamiestyönä, mutta kaksi viimeisintä toteutettiin asiantuntijatyöryhmien tekeminä. Viimeisimmät kaksi selontekoa käytettiin eduskuntakäsittelyn aikana asiaan liittyvissä valiokunnissa, joissa kuultujen kommentojen määrä on varsinkin vuoden 2010 tulevaisuusselonteon osalta ollut varsin runsas.

Löytämäni muutos selontekotekstien tavassa puhua taiteesta ja kulttuurista on linjassa aiemmin tehtyjen tutkimusten kanssa: kuten luvussa 7 huomioin, tuloksista löytyy vastaavuuksia muun muassa suomalaisen yhteiskuntamuutoksen analyyseihin sekä kulttuurin ja taiteen aseman kehityksestä tehtyihin tutkimuksiin.

Tutkimani aineisto oli tekstinä suhteellisen neutraalia, mikä aiheutti työlle omat haasteensa: valmiita vastauksia ja määritelmiä taiteelle ei annettu. Toisaalta selkeästä ja neutraalista hallinnollisesta tekstistä oli helpompaa poimia yhteyksiä, joissa kulttuurista ja taiteesta puhuttiin. Selonteot olivat aineistona selkeä kokonaisuus, ja ne tuovat hyvin esille selontekojen tekoaikoina vallassa olleiden hallitusten virallisen kannan, tai ainakin näkemyksen, taide- ja kulttuuripolitiikkaan.

Tutkimusalueeni tarjoaa paljon mielenkiintoisia vaihtoehtoja tutkimuksen tekemiselle. Valitsin oman tieni ja otin lähtökohdakseni diskurssianalyysin sekä taide- ja kulttuuripoliittiset selonteot, mutta yhtä kiinnostavia vaihtoehtoisia näkökulmia olisi ollut runsaasti. Taiteen käsitteen kehittymistä olisi esimerkiksi voinut diskurssianalyysin sijaan tutkia käsitehistoriallisista lähtökohdista, mutta diskurssianalyysi valikoitui tutkimusmetodiksi monipuolisuutensa ansiosta.

Tutkimusaineistooni oli alun perin tarkoitus sisällyttää neljän selonteon lisäksi eduskunnassa selonteista käyty keskustelu. Eduskuntakeskustelut olisivat varmasti olleet sisällöltään ja vivahteiltaan mehukkaampi aineisto kuin kuivahkot ja neutraalit hallinnon kielellä kirjoitetut selonteot. Pelkät selontekotekstit osoittautuivat kuitenkin riittäväksi, tarpeeksi rajatuksi ja selkeäksi aineistoksi sellaisenaan. Niitä on helpompi vertailla keskenään, kun tekstit on tehty samalla muotilla nimenomaan selontekoteksteiksi. Voidaan olettaa, että selonteot ovat varmasti objektiivisempia tekstejä kuin eri puolueiden kansanedustajien subjektiiviset mielipiteet tai puolueiden näkemykset taiteesta ja kulttuurista olisivat olleet. Jos aineistoon olisivat kuuluneet myös keskustelut, olisi voinut olla luonnollisempaa tutkia tekstejä retoriikan näkökulmasta.

Keskustelun analysoiminen olisi luonut tarpeen tutkia tarkemmin eri puolueiden taide- ja kulttuuripoliittisia linjauksia. Ainakin osalla puolueista on varsinaisia taide- ja kulttuuripoliittisia ohjelmia mutta teemat voivat hyvin tulla esille myös esimerkiksi puolueohjelmista. Puolueiden linjauksia, selontekoja, eduskuntakeskustelua ja muita taide- ja kulttuuripoliittisia valtion asiakirjoja strategioineen ja hallitusohjelmineen vertailemalla olisi mielenkiintoista selvittää, mikä poliittisten puolueiden vaikutus valtiolliseen kulttuuripolitiikkaan on, ja miten puolueiden näkemykset eroavat

toisistaan eri aikoina. Muita tutkimuksen toisia suuntia olisi esimerkiksi ollut paneutua tarkemmin selontekojen valmisteluprosessiin ja analysoida tarkemmin sen ja siihen osallistuneiden vaikutusta, mikä nyt jäi tutkimuksen paisumisen välttämiseksi enemmän toteamiseksi kuin analyysiksi.

Suhtautuminen kulttuuriin ja taiteeseen muuttuu ajan ja asenteiden mukana. Tutkimukseni osoittaa, että taiteen sekä kulttuurin olemassaoloa ja tukemista perustellaan eri aikoina eri asioilla. Taide on aina koettu tärkeäksi mutta ainakin valtionhallinnossa vielä 1970-luvulla hyvin eri syistä kuin nykyään.

LÄHDELUETTELO

Painamattomat lähteet

1980-luvun kulttuuripolitiikka. (1991) Kulttuuripolitiikkaa selvittävän työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1991:45. Helsinki: Tabloid Oy (jakaja).

Danto, Arthur (1964) *The art world*. The Journal of Philosophy, Volume 61, Issue 19, American Philosophical Association. JSTOR-internetsivut.

<http://www.jstor.org/stable/2022937> Viitattu 30.11.2013

Hallituksen esitys HE 298/92 vp. Eduskunnan internet-sivut.

<http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+298/1992> Viitattu 18.8.2011

Hallitukset ja ministerit vuodesta 1917. Valtioneuvoston internetsivut.

<http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/fi.jsp>

Viitattu 18.2.2013 ja 7.9.2013.

Ilmonen, Kari *Hyvinvointivaltiollisesta kulttuuriteolliseen näkökulmaan: ilman ristiriitoja?* ChyNetti : Chydenius-Instituutin verkkojulkaisuja nro 9, ISSN 1457-5345. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-Instituutti: Kokkola.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/17991/chynetti09.pdf?sequence=1> Viitattu 4.9.2013.

Kivelä, Risto (2014) Kysymyksiä taidepoliittisen selonteon valmistelusta. Sähköposti 17.2.2014. Vastaanottaja Heidi Hummastenniemi. Kivelä selventää valmistelemansa taidepoliittisen selonteon syntyvaiheita.

Kokemuksia 1970-luvun kulttuuripolitiikasta. Marjatta Väänäsen haastattelu

26.12.1992. Toimittaja: Asta Heickell. Yleisradion Elävä arkisto –internetsivut.

http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/kokemuksia_1970-

[luvun_kulttuuripolitiikasta_10873.html#media=10874](http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/kokemuksia_1970-luvun_kulttuuripolitiikasta_10873.html#media=10874) Viitattu 17.1.2014.

Kulttuuripolitiikka. Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut.

<http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/?lang=fi> Viitattu 27.3.2012

Kulttuuripolitiikkaan liittyvät linjaukset, ohjelmat ja hankkeet. Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut.

http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/index.html Viitattu 17.1.2013.

Selonteko, tiedonanto, pääministerin ilmoitus. Valtioneuvoston internetsivut.

<http://valtioneuvosto.fi/toiminta/selonteot/selonteko-lisatietoa/fi.jsp> Viitattu 15.12.2013.

Setälä, Maija (2012) Johdatus politologiaan -luentomateriaali, 7.9. Peruskäsitteet: politiikka. http://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/valtioppi/opiskelu/opinnot/luentokurssimateriaalit/Documents/P_Luento_2.pdf

Sivistysvaliokunnan mietintö SiVM 14/1992 vp Eduskunnan internet-sivut.

<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akxhref2.sh?{KEY}=SiVM+14/1992> Viitattu 18.8.2011

Taiteen keskustoimikunnan kirje opetusministeriölle 3.6.1977. Hallituksen kulttuuripoliittinen tiedonanto eduskunnalle. Opetusministeriö. No. 7933/61/77.

Painetut lähteet

Becker, Howard S. (1982) *Art Worlds*. USA: University of California Press, Ltd.

Dickie, George (1971) *Estetiikka. Tutkimusalue, käsitteitä ja ongelmia*. Suom. Heikki Kannisto. Suomalaisen kirjallisuuden seura. 2. painos (1990) Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino

Haavio, Matti & Eskola, Katarina (1979) *Hallituksen taidepoliittisen selonteon eduskuntavastaanotto*. Valtion taidehallinnon julkaisuja 17. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 2.5.1978. (1978) Taiteen keskustoimikunta. Valtion taidehallinnon julkaisuja 13. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Heiskala, Risto (2006) ”Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros.” Teoksessa *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva toim. <http://www.ellibs.com/fi/book/9789524955799> Viitattu 3.12.2013.

Heiskanen, Ilkka (2003) ”Itseisarvoista vai hyödynnettävää?” Teoksessa *Kulttuurin aika Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:13. ER-Paino Oy, Lievestuore. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2003/kulttuurin_aika_kulttuurin_ja_kulttuuripolitiikan_merkityksesta?lang=fi Viitattu 4.12.2013.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino

Juhola, Jatta (2011) *Taiteilijapolitiikkaa periferiassa : Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston taideapurahapolitiikka vuosina 1985 – 2005*. Pro gradu –työ. Yhteiskuntapolitiikka, kulttuuripolitiikan maisteriohjelma. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2011111811705> Viitattu 15.12.2013.

Kangas, Anita & Virkki, Juha, toim. (1999) *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. SoPhi 23. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Kangas, Anita & Sokka, Sakarias (2011): “Renforcer la nation en cultivant la population – L’impératif de la politique culturelle finlandaise.” Teoksessa Poirrier, Philippe (toim.) (2011) *La culture comme politique publique. Essais d’histoire comparée. De 1945 à nos jours*. Pariisi: La Documentation française.

Kivistö, Kalevi (2003) ”Kulttuuripolitiikan haasteen 2000-luvun Suomessa” teoksessa *Kulttuurin aika. Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:13. ER-Paino Oy, Lievestuore.

Kulttuuri – tulevaisuuden voima. Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus -selontekoa varten. Opetusministeriön julkaisuja 2009:58.

[http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Kulttuuri -
tulevaisuuden voima Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus -
selontekoa varten.html](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Taustaselvitys_kulttuurin_tulevaisuus_selontekoa_varten.html) Viitattu 15.12.2013.

Kulttuuripoliittikan linjat -työryhmä. (1992) *Kupoli. Kulttuuripoliittikan linjat.* Komiteamietintö 1992:36. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Kulttuuripoliittikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12. Kulttuuri-, liikunta ja nuorisopoliittikan osasto. Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm12.pdf?lang=fi> Viitattu 29.2.2012.

Kulttuuripoliittinen selonteko. *Valtiopäivät 1982. Pöytäkirjat 3.* (1983) Helsinki.

Kulttuuripoliittisen ohjelman tarkistettu taustamuistio. (1980) Opetusministeriö. Helsinki.

Kumpulainen, Kaisu (2006) *TAIDE- JA TAITEILIJAPOLIITTINEN OHJELMA Poliittinen ohjelma taiteen ja taiteilijoiden aseman edistämiseksi.* Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikka ja Kulttuuripoliittikan maisteriohjelma. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2006243> Viitattu 3.12.2013.

Meinander, Henrik (1999) *Tasavallan tiellä. Suomi Kansalaissodasta 2000-luvulle.* Suom. Paula Autio. Schildts Kustannus Oy: Espoo

Mertanen, Tomi (2009) *Harkinnanvaraisesta lakisäätteiseksi. Suomen valtiollisen taidehallinnon sekä taiteenalojen tukijärjestelmien muotoutuminen 1960–1980 –luvulla.* Cuporen julkaisuja 17. Suomen kulttuuripoliittikan historia –projektin julkaisuja 4. Helsinki: Yliopistopaino

Mäki-Kulmala, Heikki (1994) *Taistolaisuuden harmaa kirja.* Pilot kustannus oy

Pietikäinen, Sari ja Mäntynen, Anne (2009) *Kurssi kohti diskurssia.* Tampere : Vastapaino

Pirnes, Esa (2008) *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka : laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 327. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3085-1> Viitattu 15.12.2013.

Raittinen, Virve (1999) *”Taisteluun taiteen puolesta!” 1970-luvun taistolaisen kulttuuriliikkeen kirjallinen elämä*. Pro gradu -tutkielma. Kulttuurihistorian laitos. Turun yliopisto: Turku.

Sevänen, Erkki (1998) *Taide instituutiona ja järjestelmänä: modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1969 (1970) Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Suomen säädöskokoelma vuodelta 1989 (1990) Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Suomen perustuslaki. 751/1999. Finlex-sivusto.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Viitattu 24.4.2012

Suoninen, Eero (1993) ”Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen” teoksessa

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*.

Tampere: Vastapaino.

Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko eduskunnalle. (1993) Valtioneuvosto. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta (2011) Opetus- ja kulttuuriministeriö: kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Valtioneuvoston internetsivut. Asiakirjat.

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${APPL}=akirjat&\\${BASE}=akirjat&\\${THWIDS}=0.3/1389186603_367608&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${APPL}=akirjat&${BASE}=akirjat&${THWIDS}=0.3/1389186603_367608&${TRIPPIFE}=PDF.pdf) Viitattu 7.1.2014.

Vanhanen, Matti (1989) *Valtioneuvoston selonteko julkisen hallinnon toimintaa ohjaavana asiakirjana*. Pro gradu -tutkielma. Valtio-oppi. Helsingin yliopisto: Helsinki.

Vihavainen, Timo (1991) *Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia.*

Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava

LIITTEET

Liite 1. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä lakeja ja asetuksia.²⁰⁵

Taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä säädöksiä:

Laki taiteen edistämiskeskuksesta (657/2012)

Valtioneuvoston asetus taiteen edistämiskeskuksesta (727/2012)

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1705/2009)

Valtioneuvoston asetus opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1766/2009)

Valtioneuvoston asetus raha-arpa-, veikkaus- ja vedonlyöntipelien tuoton tilittämisestä (1436/2001)

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (728/1992)

Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998)

Asetus vapaasta sivistystyöstä (805/1998)

Taiteen tuki ja avustukset:

Laki valtion taiteilija-apurahoista (734/1969)

Valtioneuvoston asetus valtion taiteilija-apurahoista (845/1969)

Laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista (236/1961)

Asetus eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista (46/1964)

Laki eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista (115/1997)

Asetus kuvataiteen apurahalautakunnasta (116/1997)

Valtioneuvoston päätös ylimääräisistä sanomalehtimieseläkkeistä (37/1977)

Valtioneuvoston päätös ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä (75/1974)

Valtioneuvoston asetus valtion taideteostoimikunnasta (620/2001)

Taiteen ja kulttuurin alat:

Teatteri- ja orkesterilaki (730/1992)

Laki elokuvataiteen edistämisestä (28/2000)

Asetus elokuvataiteen edistämisestä (843/2007)

Kuvaohjelmalaki (710/2011)

²⁰⁵ Kulttuuriin liittyvä lainsäädäntö. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Laki Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksesta (711/2011)

Laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007)

Laki Kansallisesta audiovisuaalisesta arkistosta (1434/2007)

Valtioneuvoston asetus Kansallisesta audiovisuaalisesta arkistosta (94/2008)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus Taiteen edistämiskeskuksen suoritteiden maksullisuudesta (836/2012)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus Kansallisen audiovisuaalisen arkiston suoritteiden maksullisuudesta (1263/2011)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen ja kuvaohjelmalautakunnan suoritteiden maksullisuudesta (1031/2011)

Museot ja kulttuuriperintö:

Museolaki (729/1992)

Valtioneuvoston asetus museoista (1192/2005)

Laki taidenäyttelyiden valtioneuvoston päätöksellä (411/1986)

Asetus taidenäyttelyiden valtioneuvoston päätöksellä (445/1986)

Muinaismuistolaki (295/1963)

Laki kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta (115/1999)

Asetus kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta (189/1999)

Laki Euroopan talousalueen valtion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta (1276/1994)

Laki eräiden Suomeen tuotavien esineiden takavarikoinnin kieltämisestä (697/2011)

Laki Museovirastosta (282/2004)

Valtioneuvoston asetus Museovirastosta (407/2004)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus Museoviraston suoritteiden maksullisuudesta (1264/2011)

Laki Valtion taidemuseosta (566/2000)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus Valtion taidemuseon suoritteiden maksullisuudesta (736/2012)

Valtioneuvoston asetus Suomenlinnan hoitokunnasta (294/2013)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus Suomenlinnan hoitokunnan suoritteiden maksullisuudesta (737/2012)

Liite 2. Valiokunnissa kuultavana olleet asiantuntijat vuosien 1993 ja 2010 selontekojen valmistelun yhteydessä.

Sivistysvaliokunnan käsittelyyn osallistuneet asiantuntijat 1993	
Ministeriöt	ministeri Tytti Isohookana-Asunmaa kansliapäällikkö Jaakko Numminen ylijohtaja Irmeli Niemi osastopäällikkö, ylijohdaja Kalervo Siikala neuvotteleva virkamies Jukka Liedes apulaisosastopäällikkö Matti Gustafson apulaisosastopäällikkö Margaretha Mickwitz kulttuurisihteeri Veikko Kunnas ja vs. kulttuurisihteeri Zabrina Holmström opetusministeriöstä toimistopäällikkö Jukka Leino ulkoasiainministeriöstä kansliapäällikkö Juhani Korpela liikenneministeriöstä
Valtion virastot ja laitokset	johtaja Pentti Takala ja opetusneuvos Heikki Jarva opetushallituksesta pääjohtaja Henrik Lilius museovirastosta pääsihteeri Guy Lindström Pohjoismaiden neuvostosta pääsihteeri Christian Brandt Svenska Finlands Folktingistä puheenjohtaja Tuulikki Karjalainen, varapuheenjohtaja Anita Kangas ja pääsihteeri Jarmo Malkavaara taiteen keskustoimikunnasta I varapuheenjohtaja Pauli Saapunki, II varapuheenjohtaja Anna-Liisa Kasurinen ja pääsihteeri Anssi Lamponen valtion liikuntaneuvostosta sihteeri Hannu Kareinen valtion nuorisoneuvostosta puheenjohtaja, professori Päivi Setälä museoasiain neuvottelukunnasta II varapuheenjohtaja Sinikka Semenoja ja pääsihteeri Juha Guttorm saamelaisvaltuuskunnasta puheenjohtaja Risto Ruohonen valtion tanssitaide-toimikunnasta
Kaupungit ja kunnat	kulttuuritoimenjohtaja Yrjö Larmola Helsingin kaupungista kulttuuritoimenjohtaja Elli Ojaluoto Jyväskylän kaupungista kulttuuriasiain päällikkö Ismo Porna Suomen Kaupunkiliitosta kulttuuriasiain päällikkö Seppo Korpipää Suomen Kunnallisliitosta kulttuuritoimenjohtaja Lassi Saressalo Tampereen kaupungista
Korkeakoulut	professori Liisa Uusitalo Helsingin kauppakorkeakoulusta apulaisprofessori Ywe Jalander Taideteollisesta korkeakoulusta suunnittelija Merja Isotalo Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksesta professori Antti Eskola Tampereen yliopistosta,
Taidelaitokset	ylijohtaja Marja-Liisa Rönkkö valtion taidemuseosta museonjohtaja Jarno Peltonen ja kehityspäällikkö Kauko Alanne Taideteollisuusmuseosta pääjohtaja Walton Grönroos Suomen Kansallisoopperasta pääjohtaja Maria-Liisa Nevala Suomen Kansallisteatterista teatterinjohtaja Raija-Sinikka Rantala Helsingin kaupunginteatterista teatterinjohtaja Jussi Helminen Tampereen Työväenteatterista talouspäällikkö Christian Blom Skolteaternista taiteellinen johtaja Otso Kautto Teatteri Pienestä Suomesta
Monikulttuurisuus ja kansainvälisyys	II varapuheenjohtaja Sinikka Semenoja ja pääsihteeri Juha Guttorm saamelaisvaltuuskunnasta pääsihteeri Paavo Lounela ja neuvottelukunnan jäsen Taito Lehmusta Romaniasiain neuvottelukunnasta,

Taiteilijat	kirjailija Veijo Baltzar kirjailija Arvo Salo
Kulttuuri- ja taidealan liitot ja yhdistykset	<p>ylIASIAMIES Paavo Hohti Suomen kulttuurirahastosta pääsihteeri Urpo Vento Suomalaisen kirjallisuuden seurasta jaostopäällikkö Carita Lundén Finlands svenska kommunförbundista puheenjohtaja Jarkko Laine Suomen Kirjailijaliitosta toimitusjohtaja Veikko Sonninen Suomen Kustannusyhdistyksestä toiminnanjohtaja Riitta Kuivasmäki Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutista puheenjohtaja, arkkitehti Kalle-Heikki Narinen Forum Artis -nimisestä yhdistyksestä puheenjohtaja Topi Marjamäki Suomen Harmonikkaliitosta toiminnanjohtaja Ismo Sopenen Kanteleliitosta puheenjohtaja, taidemaalari Kari Jylhä ja pääsihteeri Esko Vesikansa Suomen Taiteilijaseurasta toiminnanjohtaja Irmeli Kokko Muu ry:stä puheenjohtaja, toiminnanjohtaja Tuula Haavisto ja kirjastotoimen johtaja Jari Paavonheimo Suomen kirjastoseurasta puheenjohtaja Marketta Levanto ja toiminnanjohtaja Juhani Lokki Suomen Tietokirjailijat ry:stä puheenjohtaja Raimo Söder ja toiminnanjohtaja Riitta Seppälä Suomen Teatterijärjestöjen Keskusliitosta toimitusjohtaja Matti A. Holopainen Suomen Teatteriliitosta toiminnanjohtaja Eeva-Sisko Artell Työväen Näyttämöiden Liitosta puheenjohtaja, näyttelijä Kalevi Kahra Suomen Näyttelijäliitosta toiminnanjohtaja Aimo Ritaluoto Suomen musiikkioppilaitosten liitosta toiminnanjohtaja Kari Turunen Sulasol – Suomen laulajain ja soittajain liitosta toiminnanjohtaja Alarik Repo Suomen Sinfoniaorkesterit ry:stä liittosihteeri Usko Rasilainen Suomen Työväen Musiikkiliitosta pääsihteeri Anja-Tuulikki Huovinen Suomen Museoliitosta museonjohtaja Pontus Blomster Työväen Keskusmuseoyhdistyksestä toiminnanjohtaja Arto Alaspää Ääni- ja kuvatalennetuottajat ÄKT:stä puheenjohtaja Raimo Vikström Suomen Muusikkojen Liitosta puheenjohtaja Eero Peltoniemi Taide- ja kulttuurihallinnon ammattijärjestö TAKU:sta asiames Gunilla Hellman Svenska Kulturfonden -nimisestä rahastosta toimitusjohtaja Tarja Koskinen Kopiosto ry:stä puheenjohtaja Yrjö Turkka ja toiminnanjohtaja Kaarina Pohto Teollisuustaiteen liitto Ornamosta toimitusjohtaja Tapio Periäinen Suomen Taideteollisuusyhdistyksestä toiminnanjohtaja Marketta Luutonen Käsi- ja Taideteollisuusliitosta puheenjohtaja Boris Fagerström Finnfoto ry Suomen Valokuvajärjestöjen Keskusliitosta rehtori, hallituksen varajäsen Pirjo Olsson Suomen lasten ja nuorten kuvataidekoulujen liitosta vararehtori, va. professori Aarre Heino Tampereen yliopistosta puheenjohtaja Ingmar Svedberg Finlands Svenska Författareförening - nimisestä yhdistyksestä hallituksen varapuheenjohtaja Raimo Vikström Gramex – Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeustoimistosta</p>

	lakimies Miika Tarhio Kuvasto — Visuaalisen alan tekijänoikeusyhdistyksestä lakimies Katri Sipilä Teosto — Säveltäjäin tekijänoikeustoimistosta
Muut liitot ja yhdistykset	valtiopäiväneuvos Elsi Hetemäki-Olander ja toimitusjohtaja Gustav af Hällström Pohjola-Norden-nimisestä yhdistyksestä pääsihteeri Merja Hannus Suomen ja Venäjän kansojen ystävyysseurasta puheenjohtaja Ville Marjomäki ja pääsihteeri Heikki Sederlöf Suomen Kansanopistoyhdistyksestä pääsihteeri Timo Toiviainen Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö VSY:stä opinto-ohjaaja Jorma Turunen Työväen Sivistysliitosta pääsihteeri Aaro Harju Suomen Nuorison Liitosta pääsihteeri Raimo Railo Työväen Urheiluliitto TUL:sta toimitusjohtaja Tony Bärlund Pajulahden Urheiluopistosta yhteysjohtaja Kerstin Ekman Suomen Valtakunnan Urheiluliitto SVUL:sta puheenjohtaja Martti Markkanen Kansalais- ja työväenopistojen liitosta toiminnanjohtaja Mikko Huuskonen Suomen Kaapelitelevisioliitosta Kuurojen liiton hallituksen puheenjohtaja Kaisu Korhonen tulkkinaan Susanna Kauppinen ja teatterisihteeri Anne-Mari Laurento Kuurojen kulttuurikeskuksesta pääsihteeri Esa Kaskimo Nuorten Kotkain Keskusliitosta puheenjohtaja Petri Kaukiainen Suomen nuorisoyhteistyö — Allianssi ry:stä hallituksen puheenjohtaja Tuomas Kinberg Nuorten sinfoniaorkesteri VIVO:n tuki ry:stä
Muut	kansanedustaja Jörn Donner puheenjohtaja Matti Saarinen Uudenmaan läänin liikuntalautakunnasta

Sivistysvaliokunnan käsittelyyn osallistuneet asiantuntijat 2010	
Ministeriöt	ylijohtaja Riitta Kaivosoja, ohjelmajohtaja Georg Henrik Wrede, pääsihteeri Hannele Seitsonen ja neuvotteleva virkamies Kimmo Aulake, opetus- ja kulttuuriministeriö
Valtion virastot ja laitokset	opetusneuvos Mikko Hartikainen, Opetushallitus varapuheenjohtaja Tuula-Liina Varis ja pääsihteeri Esa Rantanen, taiteen keskustoimikunta
Taidelaitokset	ylijohtaja Risto Ruohonen, Valtion taidemuseo Suomen Sinfoniaorkesterit ry
Korkeakoulut ja oppilaitokset	dekaani Helena Hyvönen, Aalto-yliopisto rehtori Markus Konttinen, Kuvataideakatemia rehtori Paula Tuovinen, Teatterikorkeakoulu
Kulttuuri- ja taidealan liitot ja yhdistykset	toiminnanjohtaja Päivi Liedes, Suomen Kirjailijaliitto ry toimitusjohtaja Matti A. Holopainen, Suomen Teatterit ry toiminnanjohtaja Raimo Söder, Teatteri- ja Mediatyöntekijät ry toiminnanjohtaja Hanna-Mari Kokkonen, Itäinen tanssin aluekeskus projektipäällikkö Sami Häikiö, Musex puheenjohtaja Arja Kanerva ja sihteeri Markku Lemmetty, Pro lastenkirjallisuus – Pro barnlitteraturen ry johtava asiantuntija Riitta Ylätalo, PKT-säätiö toiminnanjohtaja Yki Räikkälä, Satakunnan elävän kuvan keskus SEKK ry hallituksen puheenjohtaja, dosentti Heikki Kukkonen, Suomen Kotiseutuliitto toiminnanjohtaja Elina Mäntylä, Suomen Näyttelijäliitto ry puheenjohtaja, säveltäjä Tapio Tuomela, Suomen Säveltäjät ry pääsihteeri Petra Havu, Suomen Taiteilijaseura toiminnanjohtaja Sanna Rekola, Tanssin Tiedotuskeskus Ry pääsihteeri Salla Heinänen, Teollisuustaiteen Liitto Ornamo ry pääsihteeri Eeva-Inkeri Sirelius, Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö VSY toiminnanjohtaja Iiris Autio, Tero Saarinen Company
Monikulttuurisuus ja kansainvälisyys	puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi, saamelaiskäräjät monikulttuurisuusasiantuntija Umayya Abu-Hanna vastaava asiantuntija Silja Hakulinen, Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO
Taiteilijat	teatteritaiteen maisteri, vastuutaiteilija Jari Forsman ja opiskelija Juuso Lind, Tunnemyrsky-hanke
Muut	TkT, KTT Tarja Cronberg VTT Hanna-Liisa Liikanen, Eläkeliitto Piraattipuolue r.p. Bildningsforum Suomen Kuntaliitto